

Prof. Dr Ir J.A. Mekel
gefusilleerd 2 mei 1942
te Berlijn

Prof. Ir J. Muysken
overleden 11 augustus
1945 te Delft

Prof. Ir R.L.A. Schoemaker
gefusilleerd 3 mei 1942
te Amersfoort

Prof. Dr E.C. Wiersma
overleden 31 juli 1944

Dr R.A. Biegel
overleden 1 juli 1943
te Westerbork

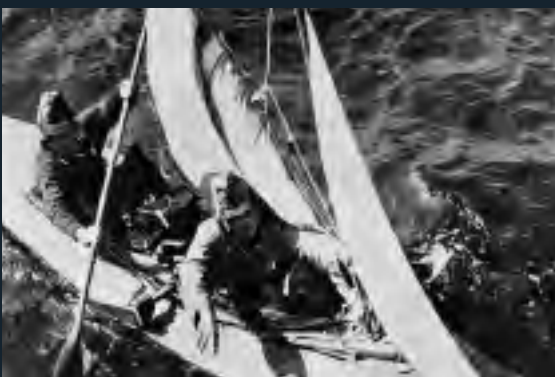
Dr Ir W.D. Cohen
vermist sinds
december 1942

Dr Ir A.W. van der Moore
veronglukt 3 maart 1945
bij het bombardement
op Den Haag

Dr Ir K.J. Schulz
vermist sinds 1943

Van Hamel en Van Daalen Wetters na een tocht van 4 dagen,
20 mijl uit de Engelse kust door een Britse destroyer opgeplkt.
(Foto uit de Evening Standard van 2 september 1941)

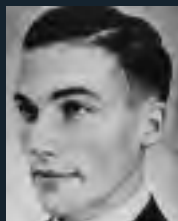
Johan Addeson
overleden 8 augustus
1943 te Rotterdam

Ir Johannes Lieuwe Alta
gefusilleerd 30 januari
1945 te Utrecht

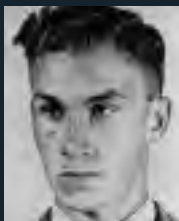
Ir Jan Andriess
verdronken in de
Noordzee

Jacobus van
Assenbergh
gefusilleerd 17 februari
1942 te Dyon (Fr.)

Jan de Baan
overleden 1 maart 1945
te Nienburg a/d Weser

Jan Bakkès
overleden 24 december
1943 te 's-Gravenhage

Eduard Mari van
Baumhauer
verdronken in zee op
26/27 februari 1941

Bernard Marie Berger
vermoedelijk
omgekomen 26 maart
op de Indische Oceaan

Cornelis van Bergeijk
gefusilleerd 30
augustus 1944 te Vught

Folkert Bergsma
gefusilleerd 16 februari
op Schiphol

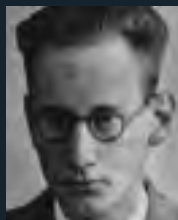
Jan Bettink
gesneuveld 10 mei
1940 op Ypenburg

Leonardus Beyerinck
overleden 15 januari
1945 te Neuengamme

Jaap Rijn Bezaan
overleden 11 februari
1945 te Versen (D.)

Ernst Birnbaum
overleden 8 november
1942 te Mauthausen

Hans Blankenberg
gevallen 10 september
1944 te Scherpenzeel

Jan van Blerkom
vermist sinds november
1941

Felix Hendrik
Bloemgarten
gesneuveld 26 juli 1944
bij Dreux (Fr.)

Jan José Petrus
Blumberger
vermist

Antonie Hubertus
Bodaan
gesneuveld 10 mei
1940 bij Waalhaven

Herman Johannes Bolt
gefusilleerd 3 mei 1942

Theodorus Booy
gefusilleerd 12 maart
1945 te Rotterdam

Charles Henry Johan
Bosch vermoedelijk
3 mei 1945 in de Golf
van Lübeck omgekomen

Petrus J. Franciscus ten
Bosch overleden
13 april 1945
te Buchenwalde

Oscar de Brey
gefusilleerd 6
september 1944
te Mauthausen

Henricus Jacobus Brons
overleden 4 maart 1944
te Berlijn

Henry Anton Engelbert
Burgers overleden
3 februari 1945
te Oraniënburg

Emile de Ceuninck van
Capelle vermist

Jan Christiaan
Coenraads overleden
21 maart 1945 te
Bernau bij Berlijn

Robert Simon Cohen
neergestort boven
Frankrijk
10 augustus 1944

Paul Herman van
Dantzig overleden te
Auschwitz; datum
onbekend

Ir Werner Heinrich van
Doorninck gefusilleerd
20 juli 1943 te Utrecht

Henricus Jacobus Ernst
Dopheide gefusilleerd
30 januari 1945
te Utrecht

Pieter Egas
overleden 29 april
1945 te Harwich

Alexander von Faber
overleden op 22 april
1945 te Wöblin

Hermanus Falkena
gefusilleerd 7 april
1945 te Makkum

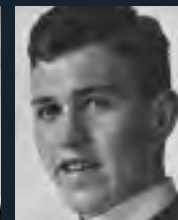
Pieter Arnout Fentener
van Vlissingen
gefusilleerd 6 november
1944 bij Scheveningen

Klaas Erik Fokma
gefusilleerd te Vught
18 augustus 1944

Ir Dirk Theodorus
Geerlings gefusilleerd
17 februari 1945 op de
Waaltdorpervlakte

Alexander Pedro Jan
van Gelder overleden
13 augustus 1943
te Hildesheim (D.)

Hendrik Gieskes
overleden 17 april 1944
te Marl-Hüls (D.)

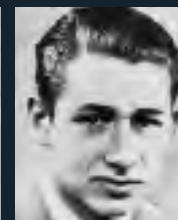
Ernst Glaser
vermist sinds augustus
1942

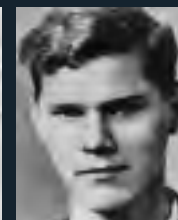
Karel Glaser
vermist

Pieter Cornelis
Groenewege gefusilleerd
25 september 1942;
plaats onbekend

Eduard Popko van
Groningen gefusilleerd
3 mei 1942; plaats
onbekend

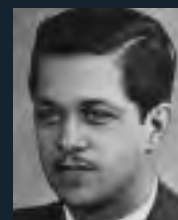
Hendrik Ernst de Haan
gesneuveld 21 juli 1944
te Eenrum

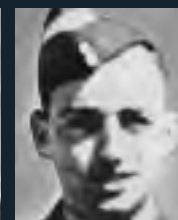
Lute Thijs de Haan
gefusilleerd 16 mei
bij Zandvoort

Hendrik Hagreis
overleden 2 februari
1945 waarschijnlijk
te Meppen

Richard Henry van der
Hal
vermist

Jacob Willem van Hamel
verongelukt op 11 mei
1944 boven Engeland

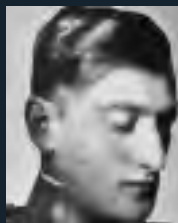
Hubert Joseph
Dyonsiusus Hamers
overleden 29 december
1944 te Oraniënburg

Carel Johan Hammes
overleden 13 april 1945
te Trautenu (D.)

Jaap Hardeman
gesneuveld
10 mei 1940

Johan Barthold Frans
van Hasselt overleden
10 september 1942
te Buchenwalde

Johan van Hattem
gefusilleerd 20 juli
1943 te Utrecht

Ir Willem van Hattem
gefusilleerd 20 juli
1943 te Utrecht

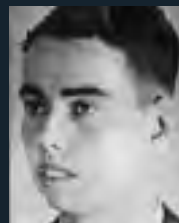
Johannes Louis
Hesselberg gefusilleerd
30 augustus 1944
te Vught

Cornelis Willem van Holst
Pellekaan gefusilleerd
20 november 1942
te Scheveningen

Joan Taco van den
Honert gefusilleerd
2 of 3 mei 1942
te Sachsenhausen

Willem Frederik
Hoogwerff gefusilleerd
8 maart 1945
te Wassenaar

Sjoerd Sander Hoogstra
overleden 12 september
1945 te Breda

Laurence Joseph ten
Horn overleden
14 september 1945
te Groesbeek

Charles James Courtney
Hugenholtz verdronken
juli 1942 bij Gibraltar

Piet Marinus Arnoldus
Huurman gefusilleerd
18 mei 1943
te Reinauwen

Conrad Theodor de
longh sinds 10 juni
1943 vermist boven
Frankrijk

Arnold Johann Jans
vermist

Gustaaf Joekes
gefusilleerd op
17 februari 1942
te Dyon (Fr.)

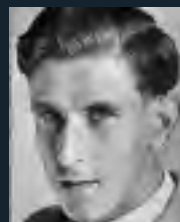
Gijbert Willem
Jongbloed overleden
8 november 1943
te Potsdam

Ir Kars Lucas Kamp
gefusilleerd 20 juli
1943 op de
Leuserheide

Emile Rudolf Kerkhoven
overleden 24 november
1944 te Deelerwoud

Gijbert van Kersen
overleden 14 april
1944 te Fallersleben

Johan Herman Kessler
overleden 15 november
1944 te Barchem

Barend Klaas Keuter
overleden 5 maart 1945
te Bergen-Belsen

Henri Franciscus
Kilsdonk gefusilleerd
3 mei 1942

Louis Frederik Klein Bog
gesneuveld 24 maart
1944 bij Langen-
Darmstadt

Siewert Salomon de Koe
gefusilleerd 21 juni
1944 te Utrecht

H.J.A. Hofland

HERSCHRIJVERS VAN DE GESCHIEDENIS

Om iemands gedrag in de jaren van de Duitse bezetting te kunnen beoordelen, moeten we weten wat in die tijd *angst* betekende. Zet uit uw hoofd dat de angst van toen vergelijkbaar is met het gevoel dat nu door het terrorisme wordt gewekt, of door andere onbestemde dreigingen, van klimaatsverandering, schaarste aan grondstoffen, nog meer gevaren achter de horizon, waaraan deze tijd zo rijk is, en waarvoor we door Postbus 51 worden gewaarschuwd. Tussen 1940 en 1945 was de oorzaak van de angst ieder uur van de dag zichtbaar aanwezig.

Voor de tiende mei was Nederland een van de vreedzaamste en veiligste landen ter wereld. Precies een eeuw hadden we ons buiten alle oorlogen weten te houden. Neutraliteit was het eerste geloofsartikel van onze buitenlandse politiek. En onze ministers en de meesten uit het denkend deel van de natie gingen ervan uit dat we er ook deze keer in zouden slagen buiten de grote strijd te blijven. Nog een paar uur voor de inval weigerde het militair opperbevel de dringendste waarschuwingen van onze best ingelichte diplomaat, generaal majoor G.J. Sas, te geloven. En toen de vijand de grens had geforceerd, hield koningin Wilhelmina een toespraak waarin ze haar 'vlammende verontwaardiging' uitsprak. Natuurlijk. Met minder kon het niet. Maar in deze rede zat ook een ondertoon van verongelijkheid. Wij hadden ons altijd keurig netjes gedragen, wij hadden dit niet verdiend!

Neutraliteit is niet alleen een vorm van politiek. Het is, als de onzijdigheid tot beginsel wordt verheven, op langere duur ook een gesteldheid van de geest, een beperking van de horizon, een tekort van het voorstellingsvermogen. Een land dat van generatie op generatie buiten het strijdgewoel weet te blijven en van dit beleid natuurlijk de vruchten plukt, gaat de neutraliteit langzamerhand als zijn unieke verdienste zien. Neutraliteit wordt deel van de cultuur. En dat geldt ook voor het complement ervan: de zekerheid dat er geen manifeste bedreiging is, geen vijand die vervaarlijk op de deur bonst. Een eeuw neutraliteit leidt tot het geloof dat politieke bestaanszekerheid een natuurgegeven is. Daarmee was in 1940 voor Nederlanders de politiek gemotiveerde angst een onbekende gewaarwording geworden.

Hiermee wil ik natuurlijk niet zeggen dat angst een begerenswaardige toestand zou zijn. Ik hecht er geen waardeoordeel aan. Ik probeer te verklaren hoe het komt dat het betrekkelijk lang geduurd heeft voor het in brede kring was doorgedrongen wat de bezetting dagelijks en feitelijk betekende. De doodsvijand was binnen de muren. Maar angst moet geleerd worden, ontstaat uit ervaring. En dan gaat het proces verder: men leert het onderduiken, documenten vervalsen, zich te organiseren in het verzet. Dit alles neemt niet weg dat vijf jaar lang, ieder uur van de dag de bronnen van de angst zichtbaar aanwezig waren: de Duitsers en

hun Nederlandse handlangers. Na de bevrijding hebben we in ons openbare leven niets gehad wat met deze permanente terroristische aanwezigheid heeft kunnen wedijveren.

Juist tegen de achtergrond van onze politieke afzijdigheidscultuur kunnen de eersten van het verzet niet genoeg geëerd worden. Ze hebben de nieuwe angst herkend, maar zich, soms na aanvankelijke aarzeling, daardoor niet laten overrompelen. Hoe merkwaardig dat nu ook mag klinken, aarzeling was er toen de bezetter bekendmaakte dat de Nederlandse secretarissen-generaal, de hoogste functionarissen van de departementen, geen Joden meer mochten aannemen. Eerst legde de top van de ambtelijke hiërarchie zich bij de oekaze neer. Toen ontdekte iemand dat dit in strijd was met de Grondwet, het artikel waarin wordt bepaald dat iedere Nederlander ongeacht geloof of afkomst 'tot landsbediening benoembaar is'. Om de Nederlandse gewetens gerust te stellen, beloofde General-Kommissar Wimmer dat er een wettelijke grondslag zou komen. Al vlug daarop volgde de verplichting tot het tekenen van de niet-Jood- of Ariër-verklaring, en daarna onvermijdelijk, het ontslag van de Joden.

Op 22 november werd bekend dat de Joodse hoogleraren in Nederland waren ontslagen. In Leiden werd prof. mr. E.M. Meijers door het besluit getroffen. De Ariër-verklaring was in Leiden nog door alle 73 hoogleraren getekend, hoewel door 60 onder protest. Bij het ontslag van zijn collega Meijers reageerde prof. mr. R.P. Cleveringa geschokt. 'Tot berstens en stikkens toe vol verontwaardiging,' zoals hij in zijn memoires heeft geschreven. Studenten vroegen hem advies: zouden ze een collegestaking houden? Cleveringa zag geen bezwaar. Weliswaar had hij er geen idee van hoe de Duitsers zouden reageren, 'omdat dezen voor ons vreemdelingen waren gebleken in elk opzicht, zodat zij volkomen onberekenbaar voor ons waren; maar dat zulk een uiting van rouw tenslotte de openbare orde en rust niet deerde, waarvan de Duitsers geen verstoring konden toelaten.'

Cleveringa bespreekt het met zijn vrouw. Ze zegt: 'Ze nemen je vast, als je dit gaat zeggen, de ellendelingen... Maar als je meent dat het je plicht is, moet je het doen.' De volgende dag houdt hij in het Groot Auditorium zijn magistrale rede. Het gehoor heft daarna spontaan het Wilhelmus aan, de studenten gaan in staking, de universiteit wordt gesloten. Dat is het beroemde deel van de geschiedenis. Mij gaat het hier om de particuliere overwegingen die Cleveringa aan zijn openbare verzetsdaad vooraf liet gaan. De Duitsers ziet hij als een volkomen onberekenbare partij, maar toch, in zijn laatste restant van argeloosheid, is er nog een sprankje hoop. Want: zulk een uiting van rouw zou de openbare orde en rust niet deren. Er was dus een kans dat de bezetter de demonstratie door de vingers zou zien. Daar was geen sprake van. Dat weten wij. In Cleveringa sluimerde nog het laatste restje onschuld van de oude neutraliteit.

De studentenstaking van november 1940 in Delft krijgt zijn unieke betekenis niet alleen door zijn omvang, maar vooral ook doordat daarmee voor het eerst zonder nadere overwegingen een openlijke verzetsdaad wordt gesteld. In Delft kwam het verzet van de studenten. Ze verwachtten dat op de 23ste prof. mr. A.C. Josephus Jitta zijn laatste college zou geven. Een grote menigte verzamelde zich in het gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde. Het college ging niet door.

Andere hoogleraren probeerden de studenten 'tot rede' te brengen, 'hun verstand te gebruiken' en 'de wijste partij te kiezen', misschien wel, 'te beseffen dat de soep niet zo heet wordt gegeten als hij wordt opgediend', of dat 'vogeltjes die te vroeg zingen, voor de poes zijn'. Want: 'zachtjes aan, dan breekt het lijntje niet.' Onze taal is rijk aan kalmerende uitdrukkingen. De student Van Hasselt, voorzitter van het gezelschap Practische Studie, begreep dat er maar één partij was waaraan alle redelijkheid ontbrak. Staande op de trap hield hij een rede waarin hij uitlegde dat de studenten niet van plan waren hun medewerking aan de racistische misdadigheid te geven. De week daarop brak onder de studenten een vrijwel algemene staking uit. Dat was het begin.

De geschiedenis van de bezetting, het verzet en het studentenverzet is vele malen geschreven. Het is niet mijn bedoeling mijn versie daaraan toe te voegen. Het gaat me hier om de beoordeling van de geschiedenis door latere generaties, die onder volstrekt andere omstandigheden zijn opgegroeid.

In de eerste weergave van de bezettingsjaren, van dr. L. de Jong, overweegt een romantisch-heldhaftige interpretatie: die van het onversaagde volk tegenover zijn oppermachtige en misdadige overweldiger, met daaraan verbonden de volstrekte tegenstelling tussen goed en fout. In de jaren zestig ontstaan andere visies, genuanceerder en, naar de geest van die periode, ook 'debunking'. Niet alle Nederlanders waren zo dapper. Voor het verzet was een minderheid verantwoordelijk. Nederland heeft het grootste contingent aan de SS bijgedragen. Van alle landen heeft Nederland het grootste aantal Joden laten deporteren. Naarmate in de publiciteit deze visie veld wint, wordt het verzet verder tot een clubje figuranten gereduceerd.

Dan komt de zienswijze waarin de bezetting niet meer wordt beschouwd als een breuk in de vaderlandse geschiedenis maar als een uitzonderlijk radicale onderbreking in de continuïteit. Na de Bevrijding volgen de restauratie van het politieke bestel en de half-koloniale oorlog met Indonesië. Of in dit beeld het verzet een bijzondere vorm van continuïteit onder uitzonderlijke omstandigheden was, blijft hier in het midden. Ik ben een van de bedenkers van de continuïteitstheorie. Toen de oorlog begon was ik twaalf en woonde ik in Rotterdam. Als gevolg van dit laatste toeval heeft het verzet mij niet anders dan de voor de hand liggende reactie op de inval en de bezetting geleken. Dat het trekken van de verzuiling droeg, lag voor de hand, maar dat ben ik pas later gewaar geworden. Na de oorlog zag ik hoe een nieuwe, vrije regering een neokoloniale expeditie begon, waarin ik als dienstplichtige betrokken werd. Dat was het markantste bewijs van de restauratie.

Nu, sinds een jaar of vijf, groeit langzamerhand weer een nieuwe visie op de jaren van oorlog en bezetting. Volgens velen zijn we weer in een oorlogstoestand terecht gekomen. Volgens president George W. Bush is dit de oorlog tegen het internationaal terrorisme. Anderen, ook in Nederland, zijn van mening dat we belaagd worden door het politiek islamisme, een godsdienstige versie van het fascisme. Het Westen wordt bedreigd, het moet zich verweren. Over de vraag welke manier de beste is, heerst diep verschil van mening. Dit is niet de plaats om daarover mijn mening te geven.

In het hele Westen is een partij die vindt dat het dit islamo-fascisme te 'soft' wordt aangepakt. In de cartoonkwestie zou duidelijk zijn geworden dat wij ons de

vrijheid van meningsuiting laten afpakken. De vrijheid van godsdienstkritiek. De vrijheid van beledigen. Ik geloof dat woord en beeld in de geschiedenis van de westerse beschaving nog nooit zo vrij geweest zijn als in deze tijd. Niet alleen naar inhoud. Ook de vorm is vrijer dan ooit. Platter, rauwer, brutaler kan het bijna niet, en nog altijd zijn we in deze contreien op zoek naar het allerplatste, rauwste, brutaalste en meest beledigende. Ieder zijn meug.

Anders wordt het als de voorhoede van dit nieuwe vrijheidslegioen naar zijn eigen postmoderne normen de geschiedenis van Nederland tussen 1940 en 1945 wil beschrijven. Nederland is laf, zegt deze voorhoede. Dat ligt in de Nederlandse traditie. Nederland is altijd laf geweest. Kijk maar naar wat hier in de oorlog is gebeurd!

De oorlog. Omdat de oorlog mijn jeugd is, ben ik geneigd tot een gebruikelijke vergissing te vervallen. 'Je kunt er alleen over oordelen als je er zelf geweest bent.' Als dat waar was, zou de geschiedenis niet kunnen worden geschreven. Maar in dit geval is er nog een andere waarheid. Je moet de oorlog geroken hebben, dag in dag uit, je moet weten wat angst is voor je eventueel kunt bewijzen dat je moedig kunt zijn, of laf, of neutraal.

De critici van nu vellen hun oordeel een halve eeuw later, onder omstandigheden die in de verste verte geen overeenkomst vertonen met het Nederland tussen 1940 en 1945. Een excursie langs een paar openbare executieplaatsen, een keer zo diep buigen dat hun gezicht de aarde raakt, dat zou het voorstellingsvermogen van deze nieuwe critici ten goede komen. Je hoort in ieder geval een poging te doen, je de toestand van toen in te denken. Hoe het was, om als student aan het begin van het verzet te staan. Daarna is er nog alle tijd om in volle vrijheid in een Nederlandse krant te schrijven dat het volk zestig jaar geleden 'laf' was.

Anna Woltz

Grenzen zijn gecreëerd door mensen

Samir J. Saberi (28) werd geboren in Afghanistan en woonde enkele jaren in Iran en India. In 1985 kwam hij met zijn vader, zusjes, halfbroer en hoogzwangere moeder naar Nederland. Na de Its, mts en hbo-studie Algemene Operationele Technologie in Amsterdam doet hij nu een master Technische Bestuurskunde in Delft.

'In het vliegtuig naar Nederland vroeg de stewardess aan mijn vader hoe dat zat met mijn moeder: ze zag er veel te zwanger uit om nog te mogen vliegen. Mijn vader zei dat het een tweeling was – terwijl het gewoon mijn zusje was. Die werd twee weken later geboren.'

Samir moet erg lachen om deze rode draad die door de geschiedenis van zijn familie loopt: elke keer als zijn ouders naar een nieuw land vertrokken, was zijn moeder zwanger. In zijn zonnige kamer in een groot studentenflatgebouw in Leiden – hij wilde niet tussen de technenuten in Delft wonen – vertelt Samir het verhaal van zijn familie bijna alsof het een sprookje is; hij was te jong om het zich te herinneren, dus hij heeft alles van horen zeggen.

'Toen de Russen Afghanistan binnenvielen, vluchtten mijn ouders naar Iran. Mijn vader zat in het verzet, maar dat werd te gevaarlijk. Hij zegt soms: als jullie [zijn kinderen] er niet waren geweest, dan was ik gebleven en dan had ik meegevochten tegen de Russen.'

Klinkt die uitspraak Samir als een verwijt in de oren?

'Nee, het is geen verwijt, het is een uiting van liefde zou ik eerder willen zeggen. Van: mijn land is heel erg belangrijk voor mij, maar jullie waren op dat moment toch belangrijker. Want dat moet je goed beseffen: oorlog maakt niet alleen huizen en steden kapot, het ontwricht hele families en samenlevingen. Het zal minstens een paar generaties kosten voordat Afghanistan erbovenop komt en dat betekent heel veel moeite, maar ook veel leed. Mensen die hun kinderen, vrienden of ouders hebben verloren, leven verder altijd met de gevolgen van de oorlog.'

De familie vluchtte naar Iran: de tweejarige Samir werd gedragen, en voor de zwangere moeder werd bij een grensdorpje een ezel gehuurd. Drie jaar later brak de Iran-Irak-oorlog uit.

'We waren niet direct bij die oorlog betrokken, maar we ondervonden er wel de gevolgen van. In Iran waren ze niet echt weg van Afghanen, en door de oorlog kwam dat nog sterker tot uiting. Daarvoor was er ook wel discriminatie, maar dat was te behappen. Op een gegeven moment kregen we geen voedselbonnen meer omdat we Afghanen waren en werden we uitgescholden. Daarbij was er een islamitische revolutie aan de gang; op school leerde je niets anders meer dan "Lang leve Khomeini". Dat is gewoon niet goed onderwijs.'

De familie vertrok naar India. Samir weet nog goed hoe stout hij daar was op school, hoe hij door een leraar met een stok op zijn handen werd geslagen en

hoe hij een slang op het schoolplein pestte. Hoe de familie uit India vertrok, dat is 'echt een heel raar verhaal'.

'Dat kwam door liefde. Mijn oom trouwde met een Hindoestaans meisje, tegen de zin in van haar ouders. Die familie stuurde toen een paar bandieten op ons af en dreigde ons – de kinderen – te ontvoeren. Binnen een maand zijn we toen naar Nederland vertrokken.'

Waarom Nederland?

'De mensensmokkelaar – dat heeft een heel negatieve klank, maar het was een heel aardige man – liet ons kiezen. Mijn vader koos Nederland, maar hij had eigenlijk geen flauw benul. In Nederland heeft hij de waarheid verteld, waarom we uit India gevlucht waren, en dat heeft een heel groot probleem voor ons opgeleverd. We hebben vier jaar moeten wachten op een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Mijn vader had in het begin het gevoel dat Nederland hem veel kansen zou bieden, maar dat is niet gebeurd. Die eerste jaren waren psychologisch een ramp door het gebrek aan vooruitzicht en de voortdurende angst om binnen een maand het land uitgezet te kunnen worden.'

Wat dacht de achtjarige Samir van Nederland?

'Ik had het gevoel: hee, ik zit echt in Star Trek, want het was zo modern vergeleken met India. We werden naar een hotel gereden door een hoogblonde vrouw in een rode cabrio – en ik kan me nog herinneren dat haar haren in de wind waaiden... Maar de eerste jaren op de basisschool had ik echt met een cultuurschok te maken: we waren de eerste vluchtelingen in Boskoop en ik had heel wat vechtpartijtjes op het schoolplein, omdat ze mijn moeder uitscholden en dat kon gewoon niet door de beugel.' Hij grinnikt.

In september 2005 plaatste de Deense krant 'Jyllands Posten' spotprenten van de profeet Mohammed. De spotprenten leidden in de maanden daarna tot verbolgen reacties, protestdemonstraties, vlagverbrandingen en een boycot van Deense producten in islamitische landen. We praten over de commotie rond de cartoons.

'Vrijheid van meningsuiting is een heel groot goed in Europa, maar de waarde die eraan wordt gehecht, wordt door vele moslims niet begrepen. Dat heeft te maken met cultuurverschillen. Wat ik een beetje jammer vind van de westerse samenleving, is dat mensen daar denken – zonder zich er bewust van te zijn – dat de westerse waarden universele waarheden zijn.'

Waar voelt Samir zich het meeste thuis?

'Ik voel me overal snel op mijn gemak. Je zou kunnen zeggen dat dat goed is, maar soms ervaar ik dat toch als een probleem want een echt thuis heb ik niet. Iedereen heeft een bepaalde wereldperceptie, en dat is zoiets elementairs dat je daar nooit over na hebt hoeven denken – daar ga je nooit kritisch naar kijken. Westerlingen vinden dat aan vrijheid van meningsuiting niet getornd mag worden, maar vele islamieten zeggen juist: aan respect voor de leer van religies mag niet getornd worden. We moeten dus tot de conclusie komen dat we gewoon verschillend zijn. Als we in harmonie met elkaar willen leven moeten we een gulden middenweg zien te vinden.'

Zou Samir zelf de politiek in willen?

'Nee, ik ben een wereldburger. Grenzen zijn gecreëerd door mensen, en in de

politiek kom je op voor een bepaalde groepering. Ik wil bijdragen aan de hele mensheid. Er is een Hindoestaans liedje dat zegt: vogels kennen geen grenzen. Mensen hebben het beeld dat ze superieur zijn aan alle dieren, maar wat is dan het voordeel van onze superioriteit geweest? Kunnen wij als intelligente wezens niet over onze instincten heenstappen? Wij hebben grenzen gemaakt, en op basis daarvan voeren we oorlog...'

Anna Woltz

Mijn moeder weet niet meer wat mijn lievelingseten is

De Libanese Tarek Ghobar (21) woonde in Saudi-Arabië en Libanon totdat hij op zijn vijftiende een beurs kreeg om twee jaar naar een internationale middelbare school in Noorwegen gaan. Daarna haalde hij in Canada een BA Avionic Engineering. Nu is hij tweedejaars Luchtvaart- en Ruimtevaarttechniek in Delft. Zijn familie woont nog steeds in het zuiden van Libanon.

'Mijn broertje is geboren in 1996. Zijn hele leven ziet hij al hoe de Israëli's ons deel van Libanon bezet houden, hoe er wordt gevochten. Dat is voor hem het dagelijks leven. Hij kan goed tekenen, en altijd tekent hij geweren en soldaten, het heeft allemaal met geweld te maken. Als ik die tekeningen hier aan mensen zou laten zien, zouden ze echt denken dat hij therapie nodig heeft. Natuurlijk, daar ben ik het mee eens. Maar dat is zijn leven. Als hij een harde knal hoort, kijkt hij: daar is mijn vader, daar is mijn moeder, daar zijn mijn zusjes, oké, dan is er niks aan de hand. En zo was ik ook.'

Tarek studeert pas ruim een jaar in Nederland, dus we spreken Engels. Hij woont in een studentenhuus met drie Nederlandse jongens en een hamster die zo dik is dat hij niet meer in zijn tredmolen past.

'De eerste week in Delft had ik veel tijd om na te denken, omdat ik niemand kende. Maar het was geen cultuurschok, omdat ik al eerder in Europa had gewoond. Niet dat Nederlanders precies hetzelfde zijn als andere Europeanen; ze zijn heel individualistisch. Ik denk dat ik me makkelijker kan aanpassen omdat ik al zo vaak verhuisd ben. Ik heb de extremen meegemaakt; Saudi-Arabië is heel erg conservatief met een heel beperkt openbaar leven. Zelfs McDonald's heeft twee aparte gebouwen; eentje voor de mannen en eentje voor families.'

Wat vindt hij van Nederland?

'Ik haat de bureaucratie. Je hebt altijd formulieren nodig.'

En Nederlanders?

'Ze zijn heel direct. Ik heb er geen problemen mee, maar het is wel iets wat je opmerkt. Ik zie het niet als goed of fout, maar ik zie het, en classificeer het: zo zijn de Nederlanders, zo zijn Canadezen, zo zijn Italianen. Vrienden die me bezoeken zeggen dat Nederlanders zo ontzettend onbeleefd zijn, maar ik noem het eerlijk.'

Hij lacht. 'In Libanon zijn mensen juist heel beleefd, zeggen ze soms iets niet omdat, tja, het is gewoon niet zo aardig om tegen iemand te zeggen dat hij stinkt of dat zijn schoenen lelijk zijn.'

'Het is geweldig om zoveel verschillende plaatsen en mensen te zien, maar ik voel me nog steeds Libanees. Toch heb ik wel veel van onze waarden verloren, veel van de kleine tradities die we hebben. Mijn familie zegt dat ik mijn beleefdheid ben kwijtgeraakt.'

Bijna elke zomer gaat Tarek terug naar Libanon, naar de plaats waar hij zich het meest thuisvoelt en waar hij heerlijke zomers heeft beleefd als kind, buiten spelend in een klein dorpje waar hij iedereen kende. En toch was zijn deel van Libanon toen bezet door Israël.

'Dat deel van Libanon hoorde eigenlijk meer bij Israël dan bij Libanon. We hielden ons aan hun regels. In de winkels mochten alleen Israëlische producten worden verkocht en auto's hadden speciale nummerborden. Er was overal geweld; er werd altijd gevochten en we waren vaak het doelwit van bommen, omdat we dicht bij een belangrijke legerbasis woonden. Als ik aan het spelen was en we hoorden kogels, dan moesten we schuilen. Meestal in de gang of in een kelder. En als het voorbij was, dan gingen we weer door met ons spel. Dat was wat ons het meest kon schelen: dat we moesten ophouden met spelen. Ik had geen groot beeld van "oorlog". Ik was eraan gewend, het was de realiteit. Zo leefden wij nou eenmaal.'

'Ik heb veel gevechten gezien, veel soldaten, en die soldaten gaven niet om het leven van de Libanezen, omdat het niet hun eigen mensen waren. Ze deden dingen die nergens op sloegen, maar die voor hen normaal leken. Als iemand er verdacht uitzag, schoten ze hem neer. En terwijl die persoon doodging, gingen zij door met hun missie en hun normale leven want dat is wat ze doen: ze zijn soldaten, en mensen neerschieten hoort daarbij. Terwijl die verdachte persoon misschien wel gewoon een boer was, die vijf kinderen achterliet. Maar dat zagen de soldaten niet.'

Tarek begrijpt dat zijn ouders ondanks de oorlog in Libanon bleven. Het is hun geboorteland.

'Ook als er nu weer oorlog zou zijn, zou ik elke zomer teruggaan. Mensen die niet kunnen ontsnappen aan een oorlog, doorstaan hem. Als je brood nodig hebt, blijf je niet binnen omdat er een oorlog aan de gang is. Je verhongert niet. Je denkt: oké, er wordt gevochten aan die kant, maar dan ga ik naar de andere kant voor brood. Mensen leren ermee te leven.'

In Saudi-Arabië heeft hij de Golfoorlog meegemaakt, en daar was het precies hetzelfde.

'Zodra we het luchtalarm hoorden, hielden we op met spelen, renden we naar de gang, zetten we onze gasmaskers op en wachtten we totdat alles weer veilig was. En dan gingen we weer door met spelen. Ik kan me niet herinneren dat ik ooit bang was, maar het heeft wel invloed gehad op mijn leven. Als ik nu in Rotterdam loop en ik hoor een pistoolschot, dan kijk ik niet eens. Als je iets al zo vaak hebt gehoord... Maar ik zou niet zeggen dat het een voordeel is. Oorlog is verschrikkelijk. Als je opgroeit in een vreedzaam land, en een oorlog meemaakt wanneer je ouder bent, is het traumatiserend. Maar voor mij is het andersom. Ik

heb al oorlog meegemaakt. En dan is alles daarna makkelijk. In die zin ben ik blij dat ik dat allemaal heb meegemaakt.'

Tarek heeft een druk studentenleven in Delft; hij sport, gaat veel uit en schrijft een column over zijn leven voor Delta. Maar ver weg van huis zijn heeft wel een groot nadeel.

'Ik ben niet meer heel close met mijn ouders. We e-mailen en bellen, maar als het niet goed met me gaat, dan vertel ik dat niet aan mijn moeder. En dat vind ik heel jammer. Mijn moeder weet niet meer wat mijn lievelingseten is.'

Anna Woltz

Studenten horen de toekomst van een land te zijn

[De Iraanse Mahla Alizadeh Dehnavi \(27\) kwam samen met haar ouders, broer en drie jongere zusjes naar Nederland in verband met het werk van haar vader. Toen haar familie terugging naar Iran, besloot Mahla in Nederland te blijven. Ze heeft hier haar BA Scheikundige Technologie gehaald en is nu derdejaars Technische Bestuurskunde in Delft. Ze heeft in verschillende commissies gezeten en dit jaar zit ze in de Centrale Studentenraad.](#)

'Ik probeer me in andere mensen te verplaatsen, sta open voor anderen,' zegt Mahla. Ze heeft dik donker haar tot op haar schouders en draagt gekleurde oorbellen. 'En ik geloof niet alles wat ik hoor in de media, ik zet vraagtekens bij "feiten" in de geschiedenis. In Iran is minder vrijheid van meningsuiting in de pers, maar juist daardoor gaan veel mensen echt op zoek naar andere kanten van het verhaal; internet heeft in Iran heel veel deuren geopend. En die kritische houding mis ik om me heen, vooral onder studenten; wij horen de toekomst van een land te zijn, maar als je dan niet verder kunt kijken dan de rand van je bierglas... Hier in Nederland hebben studenten weinig behoefte aan discussie. Misschien komt het doordat alle mogelijkheden er al zijn; je gaat pas echt nadenken over vrijheid als je niet vrij bent.'

Mahla woont in een buitenwijk van Delft in een appartement dat niks wegheeft van een studentenkamer; het is stijlvol ingericht en keurig opgeruimd. Op de leren bank met een Perzische doek eroverheen zit haar negen jaar jongere zusje stillietjes met een laptop op schoot. De zusjes hebben allebei precies dezelfde hartelijke glimlach. Mahla's zusje – dat in september uit Iran is gekomen en nu in Amsterdam woont – heeft de Iran-Irak-oorlog nauwelijks meegemaakt, maar Mahla zelf wel.

'Maar ik was zo klein; ik heb het heel anders meegemaakt dan een volwassene. Ik herinner me bijvoorbeeld dat ik het leuk vond om samen met mijn moeder de ramen af te plakken met plakband. Je bent te jong om te begrijpen wat daar achter ligt, om het bewust mee te maken. Wel kan ik zeggen dat er een soort onze-

kerheid was; je wist nooit wanneer het luchtalarm weer zou afgaan, en na een bombardement wist je nooit welke ruimtes er nog zouden zijn, en wie van je klasgenoten er nog wel of niet zou zijn. Maar mijn ouders hebben het heel knap gedaan; ik heb ze nooit in paniek gezien en ze zorgden er altijd voor dat de basisdingen er waren: eten, onderwijs...'

De vader van Mahla was vaak in het buitenland voor zijn werk, en in 1995 kwam zijn gezin met hem mee naar Nederland. Toen het werk in Nederland afgerond was, gingen de ouders van Mahla terug naar Iran, omdat ze heimwee hadden en omdat het voor hen moeilijk was zich aan te passen.

'Voor ons kinderen was dat natuurlijk makkelijker, omdat we jonger waren. En we hadden hier veel meer mogelijkheden; op jezelf wonen, studeren, vriendjes... En toen mochten we zelf kiezen: wil je hier in Nederland blijven of wil je teruggaan?'

Mahla en haar broer besloten te blijven. Nu woont ze ruim tien jaar in Nederland. Voelt ze zich hier thuis?

'Het is heel moeilijk om dat te zeggen. Heel veel mensen zouden zeggen dat ik heel Nederlands ben; ik ben direct, dat is ook een beetje de invloed van Delft: daar zeg je gewoon wat je vindt. Ik wil op tijd zijn en ik wil alles geregeld hebben; ik heb ook een agenda die vol afspraken staat. Maar aan de andere kant ben ik in veel dingen ook Iraans; familie is heel belangrijk voor me, en ik houd rekening met mensen. Nederlanders zijn erg op zichzelf gericht. Als je met twee culturen opgroeit heb je altijd het gevoel dat je nergens helemaal thuishoort. Zelfs dromen doe ik in verschillende talen; over mijn studentenleven in het Nederlands, over de tijd op een internationale school in het Engels en over mijn ouders en Iran in het Perzisch.'

Nog steeds verbaast Mahla zich wel eens over Nederlandse gewoontes, zoals toen een Nederlands vriendje in de keuken precies telde hoeveel aardappels ieder op zijn bord kreeg, of toen ze bij een Nederlandse vriendin onverwacht op bezoek kwam rond etenstijd en zonder eten voor de televisie werd gezet terwijl het gezin at. En over Delftse mannen: 'Delftenaren kunnen zo direct zijn, zo grof. Ik ben ervoor dat iedereen gelijkwaardig is, maar niet dat iedereen hetzelfde behandeld wordt; ik vind niet dat ik als een jongen gezien moet worden, dat er in mijn bijzijn grove grapjes moeten worden gemaakt: "misschien kun je achterhalen wat voor cupmaat ze heeft".'

Heeft ze hier in Nederland wel eens met discriminatie te maken gehad?

'Gelukkig niet zo vaak. De enige keer die me is bijgebleven, is toen ik een keer Perzisch aan het praten was, dat iemand naar me toekwam en zei: je bent in Nederland en je hoort Nederlands te praten. Ik was woedend; ik ben een beetje arrogant geweest en heb gezegd: ik zit op de universiteit en jij hebt niet eens een opleiding en je kan niet eens verstaanbaar Nederlands spreken en ik spreek ABN-Nederlands...'

Het gesprek komt natuurlijk op minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie Rita Verdonk, die onlangs pleitte voor een landelijke code met daarin de bepaling dat op straat alleen Nederlands wordt gesproken.

'Ik heb zelf het gevoel dat ze echt mensen in twee groepen verdeelt: wij en zij, want juist toen ik hier in het begin was, heb ik het nooit zo gevoeld. Toen ik hier kwam, voelde ik me heel welkom; iedereen was geïnteresseerd in mijn cultuur en

mijn taal en vond het hartstikke leuk dat ik mijn best deed om Nederlands te leren. Als ik nu iets doe wat minder Nederlands is, word ik daar meteen op aangesproken, en dat vind ik heel jammer. Dat is veranderd sinds Pim Fortuyn. Ik heb nog nooit zoveel angst gehad als vanaf het moment dat hij doodgeschoten was tot het moment dat ik hoorde wie het gedaan had. Ik dacht bij mezelf: dit is het, als de dader een islamitische achtergrond heeft, ontploft het in Nederland.'

Is Mahla pessimistisch geworden door haar ervaringen?

'Realistisch. Maar het is niet zo dat ik geen hoop meer zie. Ik denk juist dat je pas iets aan problemen kunt doen als je ze onder ogen ziet. Het is heel belangrijk om te communiceren met mensen, en om respect te hebben voor elkaar. Niet iedereen hoeft op elkaar te lijken om toch respect te krijgen.'

Een kogelgat, een porseleinfabriek, het straatje van Vermeer, de lenzen van Van Leeuwenhoek: Delft is vergeven van historisch interessante plaatsen, namen en anekdotes. Het Delftse studentenverzet heeft ook zijn sporen nagelaten in de stad. Je moet er wel even naar zoeken.

Annette Heijn (president archiefcommissie Delftsch Studenten Corps) is zesdejaars studente 'Sustainable Molecular Science and Technology', Arjan van der Palen (president Delftsche Studenten Bond) is vierdejaars student Civiele Techniek en Renske van Slooten (vicevoorzitter van de Vereniging voor Studie- en Studentenbelangen te Delft) studeert Industrieel Ontwerpen. Met z'n drieën zochten ze naar de sporen van het studentenverzet. Bij hun eigen achterban, in archieven en boeken van de verenigingen, maar ook in gesprekken met opvolgers en nazaten van ooggetuigen, en met een toenmalige student. Een verslag van een zoektocht.

Oude Delft 26 was het bolwerk van de Delftsche Vrouwelijke Studenten Vereniging, de DVSV, die in 1974 fuseerde met het Corps. Vrouwen vormen een minderheid in Delft, in de oorlogsjaren nog meer dan nu. Dat zou de reden kunnen zijn dat de Duitsers vergaten dat er meisjes studeerden, vertelt Annette Heijn. In ieder geval werd de DVSV in december 1940, in tegenstelling tot alle andere studentenverenigingen, niet officieel verboden door de bezetter. De vereniging heeft zichzelf ook niet opgeheven; ze werd teruggebracht tot drie leden, waarschijnlijk om zo min mogelijk op te vallen. Zo konden er in en vanuit het pand aan de Oude Delft allerlei heimelijke activiteiten uitgevoerd worden.

We worden ontvangen in de keuken van OD 26. Zeven van de twaalf huidige bewoonsters zitten rond de keukentafel. Het is lunchtijd. Niet iedereen is op de hoogte van onze komst. En niet iedereen is op de hoogte van de geschiedenis. Het huisarchief is niet bepaald netjes, zegt de huisoudste verontschuldigend. Het archief bestaat uit een half ingestorte kast met oude almanakken, foto's en parafernalia. Er zit weinig systeem in, en dus ligt de tafel in de huiskamer al snel vol met spullen. Maar het meeste heeft geen betrekking op de oorlogsperiode.

Annette heeft brieven aan OD 26 bij zich. Ze komen uit het gemeentearchief. De brieven zijn in 1943 geschreven door in Duitsland te werk gestelde Delftse studenten die de DVSV bedanken voor de opgestuurde levensmiddelenpakketten. Uit de brieven blijkt dat de pakketten onder meer chocolade, biscuits en melkpoeder bevatten; er werd aan bijgedragen door de kandijfabriek, Albert Heijn, Calvé, bakkerij Bierhuizen, Jamin en de kartonfabriek.

Arjan van der Palen en Renske van Slooten bladeren door de originele brieven. Sommige bijna onleesbaar in potlood, andere met een postzegel waarop Hitler is afgebeeld. Iemand schreef twee brieven; in de latere brief staat de opmerking 'Ik hoop dat brief 1 gearriveerd is.' Er valt uit de tekst op te maken dat de man zich gelukkig prees twee voedselpakketten vlak na elkaar te hebben ontvangen.

De bewoners brengen koffie. Annette, Arjan en Renske speuren verder in de papieren.

De voedselpakketten werden gestuurd naar Delftse studenten die de loyaliteitsverklaring niet hadden getekend. Hoe houd je eigenlijk bij wie goed is en wie niet, wie getekend had en wie niet? De administratiedrang van de Duitsers is berucht, maar kennelijk werd ook elders goed geadmistreerd. Zonder dat op te schrijven! Het is überhaupt moeilijk voor te stellen hoe het eraan toe ging. Hoe werden die voedselpakketten bijvoorbeeld bezorgd? Kregen ze gewoon post in de werk-kampen?

Annette vraagt of iemand weet van een Haagse familie die hier ondergedoken was. Dat moet op zolder geweest zijn, vermoeden de bewoners. Er is een kruipruimte onder het huis, maar daar kunnen ze niet hebben gezeten. Bij de rondleiding, even later, eindigen we op zolder. Naast de kleinste kamers van het huis bevindt zich daar een verticale trap die leidt naar een lage, driehoekige vliering onder de nok van het pand. Misschien hebben hier onderduikers gezeten; nu is het al lange tijd opslag van allerhande verkleedspullen. Een verstopplaats vol vermommingen.

Verderop aan de gracht bevindt zich het gemeentearchief. We brengen er de brieven van OD 26 terug en gaan andere dingen bekijken. Veel archiefstukken mogen wel ingezien maar niet meegenomen worden. Arjan had eerder deze week enkele mappen aangevraagd met stukken die betrekking hebben op de Delftsche Studenten Bond tijdens en vlak na de oorlog.

Arjan haalt een map op bij de informatiebalie in de leeszaal, waar een stuk of acht mensen van middelbare leeftijd in stilte achter beeldschermen zitten. Het zijn bijna altijd oude mannen die archieven raadplegen. Het duurt even voordat Arjan terug is. De aangevraagde mappen bevatten niet de gezochte documenten. We zouden met name de correspondentie van vlak na de bevrijding gaan bekijken. Brieven waarin studenten aan elkaar vragen: 'Weet jij of Jan nog leeft?'. Verhalen over waar mensen hebben gezeten. Hoe het is geweest, maar vooral hoe de draad weer op te pikken.

De map die we nu inzien bevat andere correspondentie. Een mededeling van de president van de DSB dat de vereniging is opgeheven door de Duitsers en dat je je baret niet meer mag opzetten. De leden waren het daar niet mee eens, weet de huidige president Arjan. Het bestuur van de DSB werd niet meer geaccepteerd door de rest van de vereniging. Het illustreert hoe lastig de situatie was voor de verenigingen: hoe verweer je je tegen maatregelen van de bezetter? In vergaderingen kan het er heftig aan toe gaan. Een abstract lichaam als 'de vereniging' krijgt opeens een duidelijke stem: wij laten ons niet zomaar opheffen!

Terwijl Arjan de map bij de balie inruilt voor een andere – we mogen ze één voor één inzien, niet tegelijk – leest Renske in het boek 'Oorlog en verzet in de Prinsenstad 1940-1945'. Het boek lag toevallig op de leestafel van het gemeentearchief. Renske zoekt naar verhalen over de Centrale Commissie, de voorganger van de VSSD. Op een sporadische vermelding na vindt ze niets.

De Centrale Commissie voor Studiebeelangen behartigde tijdens de bezetting meer dan studiebeelangen. Verenigingen werden opgeheven en verboden, maar

Studenten bekijken de temperaschildering van ir. G. de Josselin de Jong in het Hoofdgebouw van de TU Delft. Foto: Nout Steenkamp.

Post voor OD 26. Foto: Nout Steenkamp.

H.C. Blauwkuip bestudeert de kamp-almanak in de bibliotheek van het Delftsch Studenten Corps. Foto: Nout Steenkamp.

de CC was een commissie, geen vereniging, en kon dus blijven functioneren. In de praktijk was de Centrale Commissie vooral een centraal contactorgaan. Belangrijk, dus, voor de uitwisseling van informatie. Misschien dat veel van die informatie zo goed geheim werd gehouden dat we er nu niets van kunnen terugvinden.

De CC is opgericht in 1906 als serviceorganisatie, wijst Renske aan in 'Oorlog en verzet'. Sommige VSSD-leden vragen zich af of de VSSD nu een vakbond is of zich meer zou moeten richten op diensten. Blijkbaar begon de vereniging met diensten.

Arjan laat nog even wat stukken uit een volgende map zien. Weer niet de brieven die hij had willen laten zien. 'Ik heb veel dingen vorige week ingekeken, maar de archivaris weet op dit moment niet meer waar ze staan.' De documenten die we nu uit de map lichten, zijn niettemin interessant. Ze gaan over de opheffingsvergadering, wederom, maar ook over 'Scheeve Jan', het naoorlogse plan voor een op te richten megastudentenvereniging voor iedereen. Zo'n vereniging zou moeten voorkomen dat studenten in slechte tijden ongeorganiseerd zijn, van informatie verstoken blijven of tegen elkaar uitgespeeld worden. 'Student zijn is meer dan studeeren', staat er in de plannen. Maar ook toen, vlak na de oorlog, bleek één vereniging voor alle studenten vanwege de verzuiling niet haalbaar.

Na het gemeentearchief bezoeken we het Delftsch Studenten Corps. In de bibliotheek zijn voor de gelegenheid enkele almanakken uitgesteld. Ook ligt er een 'Spiegel' – officieel orgaan van het DSC – van net na de oorlog, met daarin de namen van alle gesneuvelde corpsleden en een beschrijving van wat er met hen is gebeurd. Diezelfde lijst van gesneuvelden staat op een glazen gedenkplaat aan de muur van de bibliotheek.

Pronkstuk van het corpsarchief is een handgeschreven almanak voor het jaar 1945 uit het Japanse krijgsgevangenenkamp Depot-bataljon Bandoeng. Ver weg, in een kamp in Indië, werden de herinneringen aan het DSC levend gehouden door te doen alsof het verenigingsleven gewoon was doorgegaan. Met een potloodje werd aan de andere kant van de wereld een Delfts jaarboek geschreven en getekend op rijstpapier. Alsof er geen oorlog was. De almanak staat vol verzonnen gebeurtenissen, waarin af en toe de grimmigheid van de situatie doorschemert. Een gedicht waaruit hoop op betere tijden spreekt, een duistere tekening of een toespeling op de fysieke ontberingen in het kamp.

Floris Wyers komt de bibliotheek binnen. Hij is een van de vier in Delft studerende kleinkinderen van de heer Blauwkuip, die vijf minuten later arriveert.

H.C. Blauwkuip is in 1942 in Delft gekomen. Als hij aan zijn kleinzoon over studeren in de oorlog vertelt, tussen oude almanakken in die ouderwetse zaal, komt de oude tijd tot leven.

'Je kon je alleen inschrijven als je één jaar Duitse arbeidsdienst, verplicht voor alle jongens van 18 jaar en ouder, achter de rug had. Maar ik heb me in augustus ingeschreven, toen ik nog geen 18 was en dus ook nog geen arbeidsdienst had hoeven verrichten.'

Hoewel de studentenverenigingen opgeheven waren, en de sociëteiten gesloten, ging het verenigingsleven op aangepaste wijze door. Blauwkuip werd door een

vriend van zijn vader uitgenodigd om langs te komen. Daar werd hij geïntroduceerd bij een zekere Willem, die al in Delft studeerde. Willem kon ervoor zorgen dat Blauwkuip aan de clandestiene groentijd van het corps kon meedoen. Dan moest hij zich om tien uur 's ochtends melden op Oude Delft 12, een van de paar huizen waar het corpsleven zich noodgedwongen afspeelde. De groentijd duurde drie weken en werd door zo'n 35 man doorlopen. Zij vormden drie jaarclubs.

Blauwkuip schetst het toenmalige studentenleven. 'Omdat er geen sociëteit was, ging je naar vrienden en als er tijd over was, ging je naar college.' Hij woonde op de Van Leeuwenhoeksingel 23, met vijf anderen, bij hospita juffrouw Addink. De verhalen over de hospita en het huisleven klinken gedateerd, maar Floris Wyers herkent de situatie. 'Waar ik woon, op OD 223, hadden we hospita Lenie, die onlangs op hoge leeftijd overleed. Zij zorgde ervoor dat je op tijd naar bed ging, bijvoorbeeld.' Maar toen Floris in huis kwam, was Lenie al stokdoof en waren de rollen min of meer omgekeerd: de studenten moesten de laatste jaren voor de hospita zorgen.

Op de Technische Hogeschool werd in de bezettingsjaren niet gesproken over groentijd of studentenverenigingen. Er werd over veel zaken gezwegen, vertelt Blauwkuip. 'Simon van Groningen, een clubgenoot van mij, woonde op de Binnenwatersloot. Op een keer zag ik bij hem op de kamer een pijp. "Jij rookt toch geen pijp", zei ik. "Nee, die is van Eddy", zei hij. Eddy was zijn broer, dat wist ik, en dat zijn pijp er lag, betekende dat er mogelijk iets met hem was gebeurd. Maar wat? Dat heb ik nooit gehoord.' Daar werd verder ook niet naar gevraagd, dat deed je niet.

In februari 1943 moest de loyaliteitsverklaring getekend worden, 'maar daar trokken we ons geen bal van aan', aldus Blauwkuip. 'Toen enkele weken later die razzia kwam, sloeg de schrik wel aan. Het was inpakken en boeken mee, om thuis bij mijn ouders verder te studeren. Ik heb niet getekend, nee, ik denk dat hooguit vijf procent van het corps de verklaring tekende. Na de oorlog vond er nog een zuiveringsonderzoek plaats. Als je verwijtbaar vuile handen had dan kon je geen corpslid meer worden.'

Om te voorkomen dat je voor tewerkstelling naar Duitsland gestuurd zou worden, moest je onmisbaar zijn in Nederland. Blauwkuip had via een directeur van het Werkspoor een Ausweis, een vrijstelling, gekregen. Hij werd aan het werk gezet in het tekenarchief, om elke tekening waar een vlek kalk opzat over te trekken. 'Doe het niet te snel', kreeg hij als advies mee van de chef, 'want ik weet niet wat ik je daarna kan laten doen.' Na vijf maanden moest Blauwkuip toch weg, omdat NSB'ers ontdekten hadden dat er studenten werkten bij het Werkspoor en dat was niet de bedoeling. Blauwkuip is toen via een buurman nog bij een klein aanneemingsbedrijf gaan werken om niet naar Duitsland te hoeven.

'Student zijn is meer dan studeeren', zo hebben we gelezen in documenten uit het gemeentearchief. Blauwkuip hoeft niet te zeggen dat hij het ermee eens is, zijn verhalen illustreren dat er vanaf het begin van zijn studententijd nauwelijks gestudeerd kon worden.

Na mei 1945 wilde men snel orde op zaken stellen. De sociëteit was leeg. De Engelsen zorgden voor eettafels. Niet iedereen die in de oorlog was gaan studeren kon meteen corpslid worden na de bevrijding, dat was een te grote lich-

ting. Om het grote aantal nieuwe kandidaat-leden gefaseerd op te vangen is in 1947 Sint Jansbrug opgericht. 'Scheeve Jan', die grote eenheidsvereniging, kwam er uiteindelijk niet; er is nog een tijd over gesproken, maar na anderhalf jaar werd duidelijk dat er aparte verenigingen bleven. Er werd besloten dat men niet wilde opgaan in een eenheidssoep, maar wel zou werken aan de contacten tussen de verenigingen. 'Die wens is ontstaan in oorlogstijd', vertelt Blauwkuip. 'We moeten eendrachtig handelen, maar je hoeft niet dezelfde levensovertuiging te hebben.'

De studentenhuysvesting was na de oorlog een probleem. Iedereen wilde terugkeren naar zijn oude hospita, er kwam een nieuwe lichting bij, en dat moest allemaal tegelijk onderdak vinden. De oplossing: iedereen die een kamer had moest hem delen met iemand anders.

Er was één algemene drijfveer, weet Blauwkuip. 'We moeten vooruit, opbouwen. We zijn vijf jaar afgesloten geweest van de wereld, we hebben tijd verloren en de techniek heeft stilgestaan. Er was een enorme honger naar wat we met z'n allen gemist hadden. We moesten inhalen en we wilden niet terug naar het oude, we wilden alleen vooruit.'

Zoals zijn clubgenoot Simon van Groningen nooit wilde praten over wat er met zijn broer Eddy was gebeurd, ook niet na de oorlog. 'Je was beste vrienden, je stond dicht bij elkaar. Maar het was een nachtmerrie die je wilt vergeten, die je nooit vergeet.' Even later merkt Blauwkuip op dat de oorlog zo'n duidelijke breuk in het bestaan is.

Als Blauwkuip de Jappenkamp-almanak voor het jaar 1945 te zien krijgt, reageert hij verrast. Hij heeft het boekwerk nooit gezien, wist niet eens van het bestaan af. Als we door het boek bladeren zijn we verbaasd over de zorgvuldigheid waarmee tekst en tekeningen gemaakt zijn. Blauwkuip is niet verbaasd dat iemand dit in een Jappenkamp heeft gemaakt. 'In die omstandigheden wil je terugdenken aan je mooiste herinneringen.'

In de wijnkelder van Sociëteit Phoenix zaten studenten uit het verzet terwijl de Duitsers daarboven zaten, gaat het verhaal. Het lijkt Blauwkuip vrij overmoedig. Als we naar de kelders lopen, vragen we ons af hoe je überhaupt onopgemerkt beneden zou kunnen zitten.

Niels Noordzij, bestuurslid van de sociëteit, is in de kelder toevallig net bezig met een inventarisatie van de oude wijnvoorraad. Hij vertelt dat de ingang van de kelder aan de zijkant zat en dat de Duitsers daarom niet doorhadden dat studenten hier nog zaten. 'Toen dat toch ontdekt werd, hebben de studenten zoveel mogelijk van de wijnvoorraad opgedronken. De rest van de flessen werd tegen de muur gestreept', vertelt Noordzij. 'Op één fles na, die is aan een touwtje in de gracht gehangen met een briefje eraan.' En die ene fles is wonder boven wonder gespaard gebleven en later teruggebracht naar de kelder waar hij vandaan kwam. Uit zijn hoofd citeert Noordzij de tekst die op het etiket staat. 'Dat ik voor u lig is bof. In den oorlog ont kwam ik aan den mof. Dook in Arnhem ruim twee jaar onder. Dook weer op twee jaar later, wijzer en gezonder. Uw lof zal zijn het hoogste loon. Voor mij en mijn firma Reuchlin en Zoon.'

De fles ziet er oud uit, zoveel is zeker. Of het verhaal van de wijnkelder waar is –

het wordt aan iedereen verteld die door de zalen van Sociëteit Phoenix rondgeleid wordt – doet er niet zoveel toe. Misschien is de reden dat het verhaal doorverteld wordt, dat je zou willen dat het waar was. Dat die Duitsers zo stom waren, dat willen we horen, en dat ze geen druppel van onze wijn hebben gedronken, en dat wij die wijn nog steeds hebben.

Na de rondleiding biedt Blauwkuip een rondje aan. Zoals gebruikelijk is op het corps wensen we elkaar een goede morgen als we het glas heffen. Dat morgen een goede morgen is; vrij vertaald: we moeten vooruitkijken, net als toen.

De temperschildering is ontworpen en uitgevoerd door ir.G. de Josselin de Jong. Ten tijde van de opname hing het schilderij in het gebouw van de voormalige Akademie, Oude Delft 95. Thans is zij geplaatst in het hoofdgebouw TU Delft, Julianalaan 134. Foto Paul Huf.

Jacob Fokkema Middenwoord

(...) Moge dit boek bijdragen tot de onvergetelijkheid van hen, die in de worsteling om Neerlands bevrijding het leven lieten. (...) Het hoe en waarom daarvan mogen we niet vergeten. Het is de zin van onze geschiedenis; een fundament van onze toekomst. (...)

Dit is een citaat uit het voorwoord van het gedenkboek dat vlak na de Tweede Wereldoorlog verscheen, waarin het verzet van Delftse docenten en studenten wordt herdacht. Ik haal dit hier aan omdat deze woorden ook het doel van dit nieuwe gedenkboek treffend weergeven.

Waarom een nieuw gedenkboek? Een van de belangrijkste redenen is dat dit oude gedenkboek al langere tijd niet meer verkrijgbaar is. Het kan hoogstens worden ingezien in onze bibliotheek. Wil je als TU Delft je woord houden en voorkomen dat daden en gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog in de vergetelheid raken, dan is het nodig dat nieuwe generaties hiervan daadwerkelijk kennis kunnen nemen. Eenvoudig een herdruk laten maken vond het College van Bestuur geen goed idee. Wij hebben daarom dit gedenkboek een heel eigen opzet gegeven die het verleden herdenkt en tegelijk aansluit bij de actualiteit.

Het is mijns inziens heel toepasselijk dat ik voor deze publicatie een middenwoord en geen voorwoord schrijf. Ik beschouw mij als een vertegenwoordiger van de 'middengeneratie'. Zelf heb ik de oorlog niet meegemaakt, maar mijn ouders wel. Ik voel het als mijn verantwoordelijkheid om de ervaring van de generatie van mijn ouders door te geven aan de generatie van mijn kinderen. Niet dat mijn vader veel sprak over zijn rol in het Friese verzet. In die jaren deed je dat niet. De houding was: niet achterom kijken maar doorgaan. Maar dat zwijgen zei ook veel. De gebeurtenissen tussen 1940-1945 waren voor menigeen te schokkend geweest om over te spreken. Bovendien voelden velen zich zelfs schuldig, omdat zij wel de oorlog hadden overleefd en anderen niet.

De Duits-Roemeens-Joodse dichter Paul Celan (1920-1970) was een van de overlevenden, maar voelde zich daar zo schuldig en wanhopig over dat hij in 1970 zelfmoord pleegde. Uit zijn bekende 'Todesfugen' wil ik hier een paar regels citeren, omdat ze de beklemming van die tijd treffend weergeven. Ik kies bewust voor een Duitse dichter, omdat soms vergeten wordt dat ook veel Duitsers slachtoffer zijn geworden van het Hitler-regime.

(...) Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau (...)

Het zwijgen dat ik om mij heen heb waargenomen, maakt mij extra gemotiveerd om de verhalen die wel verteld zijn, nog zorgvuldiger te bewaren. Het is belangrijk om te blijven herinneren dat Delftse studenten staakten toen de bezetter alle Joodse docenten uit hun functie zette. Op vrijdag 22 november 1940 maakte de bezetter het verplichte ontslag van de Joodse hoogleraren bekend. De volgende dag kwam een grote menigte studenten bijeen in het toenmalige Gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde. Verwacht werd dat daar de Joodse prof.mr. A.C. Josephus Jitta zijn laatste college zou geven. Deze spontane demonstratie van solidariteit leidde tot de rede van Frans van Hasselt (voorzitter van het Gezelschap 'Practische Studie', die zou overlijden in Buchenwald) waarin hij uitsprak dat de bezetter onrecht op onrecht zou stapelen - iets wat het gedicht van Celan aangrijpend uitbeeldt. Daarbij sprak hij de aangrijpende woorden: 'Zalig zijn zij die vervolgd worden om der gerechtigheid wille.' Wij waren een van de weinige universiteiten die protesteerden en als straf werd onze onderwijsinstelling (naar later bleek een klein halfjaar) gesloten.

De publicatie van dit nieuwe gedenkboek valt samen met de laatste herdenking bij het monument in het hoofdgebouw. Binnenkort verlaat de TU Delft dit pand. Woningen gaan de plaats innemen van de huidige bestuurskamers en collegezalen. Ik beschouw dit vertrek eveneens als een afsluiting van een tijdperk waarin wij de gevallen veelal herdachten met mensen die hen goed hadden gekend. Door de jaren heen is hun aantal natuurlijk minder geworden, omdat ze te oud werden om naar Delft te komen of omdat zij overleden waren. Gelukkig hebben vertegenwoordigers van de jongere generaties de opengevallen plaatsen ingenomen. Het is verheugend om te zien dat de huidige studenten zeker geïnteresseerd zijn in de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog. De prachtige gedenkplaat krijgt natuurlijk een nieuwe opvallende plaats binnen de Aula van de TU-campus.

Overigens zijn er binnen de TU Delft veel meer – onbekende – plaatsen die refereren aan de gebeurtenissen in de oorlog. De straatnamen 'Mekelweg' en 'Schoemakerstraat' zijn daar voorbeelden van. Om jongeren duidelijk te maken dat dit geen toevallig gekozen namen zijn, hebben wij in dit gedenkboek twee tochten langs punten in de TU-wijk opgenomen die refereren aan de gebeurtenissen van de oorlog om de kennis hierover op deze manier voor het nageslacht te behouden.

Ons land is vandaag de dag gelukkig nog gevrijwaard van oorlog. Dit geldt helaas niet voor alle landen. De TU Delft verheugt zich in een toenemend aantal buitenlandse studenten. Een deel van hen komt uit landen die nog altijd geteisterd worden door oorlog. Om te laten zien dat het fenomeen oorlog nog lang geen verleden tijd is en hoe het in het leven van mensen ingrijpt, hebben we een aantal van deze buitenlandse studenten gevraagd hun oorlogsverhaal te vertellen.

Het is mijns inziens belangrijk om (toekomstige) ingenieurs met deze oorlogsverhalen van mensen te confronteren. In de huidige oorlogsvoering speelt techniek een steeds belangrijkere rol en aan de basis van de technische ontwikkelingen staan veel ingenieurs. Natuurlijk heeft techniek altijd een grote invloed uitgeoefend op oorlogsvoering; de komst van de auto en de tank verdreef bijvoorbeeld voorgoed de cavalerie. Het vliegtuig maakte dat het gevaar ook uit de lucht komt. In de inzet van technische middelen is wel een trend waarneembaar: ze vergroten de afstand tussen mensen die met elkaar in gevecht zijn. Soldaten schieten nu over grote afstand naar elkaar en staan niet meer met een zwaard in de hand tegenover elkaar.

De fysieke afstand wordt in een hoog tempo groter door de voortschrijdende ontwikkelingen op het terrein van de informatica en de elektronica. 'Sein Auge ist blau' is voor een huidig slachtoffer onmogelijk om te constateren. De tegenstander is een stip op een scherm geworden. En wat mij nog meer verontrust: oorlogsvoering is een onderdeel van onze spellencultuur geworden. Voor de toekomstige generatie zal het steeds moeilijker worden om zich te realiseren dat de stip op het scherm toch echt een mens is, met familieleden, vrienden en idealen, en niet een elektronisch doel of poppetje. Ik hoop dat de verhalen van de buitenlandse studenten eraan bijdragen dat (toekomstige) ingenieurs zich weer realiseren dat oorlog, ondanks alle technische hulpmiddelen, nog altijd een gevecht tussen mensen is.

Ook vind ik dat een technische universiteit als de onze de hierboven genoemde ontwikkeling binnen de techniek met zorg moet volgen. Het werken aan technische innovatie is belangrijk maar we moeten niet het aspect van verantwoordelijkheid uit het oog verliezen. Bij de projecten die onze universiteit initieert of uitvoert, moeten wij onszelf toch altijd de vraag stellen: komt een product of een technologie de mens en de maatschappij ten goede? Het antwoord hierop zal nooit makkelijk of eenduidig zijn. Ik vind het echter belangrijk dat wij regelmatig bij onze grote maatschappelijke verantwoordelijkheid stilstaan en dan deze vraag durven te stellen.

Ter afsluiting van dit middenwoord wil ik een persoonlijke herinnering van ir. Anton J. Tjeenk Willink aanhalen. Hij was een vriend van Frank van Hasselt, die ervoor zorgde dat de eerdergenoemde staking een feit werd. Tjeenk Willink omschreef jaren later nog heel treffend de gebeurtenis in het Gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde.

‘(...) De bijeenkomst was niet het resultaat van enige organisatie, maar van een wijd aangevoelde behoefte om die dag samen te komen; mogelijk gemaakt door een effectieve wijze van mond-tot-mondverspreiding.

Bij de afwezigheid van hoogleraren en bestuurlijke vertegenwoordigers, bleek alleen het bestuur van Practische Studie er te zijn. Het is niet onwaarschijnlijk dat Frans (voorzitter van P.S.) deze situatie enigszins voorvoeld had en zich daarom met zijn bestuursleden zo duidelijk zichtbaar opstelde – op de overloop van de eerste etage, aan de kop van de brede trappen. Frans vooraan, met achter en naast zich – in volgorde – Hugenholtz (vicevoorzitter), Drooglever Fortuyn, Reus (allen reeds overleden) en als jongste mijn persoontje.

Zoals gezegd: Frans, erudiet en bescheiden, aarzelde even. Op dat moment gaf Hugenholtz – meer het type van de vechtjas – hem een duwtje; dat gaf Frans wat hij nodig had om zijn korte, indrukwekkende en veelzeggende rede uit te spreken. Hierop volgde een doodse stilte en in alle rust ging iedereen naar huis, diep onder de indruk. (...)’

Een indrukwekkend verslag van een moedige stellingname en daarom wil ik het hier, net als de aangrijpende verhalen in de rest van het boek, voor de toekomst doorgeven. Ik hoop dat u als lezer met mij dit gevoel deelt en dat alle verhalen uit dit gedenkboek een plaats in uw herinnering krijgen. Is dat het geval dan is zowel het doel van dit gedenkboek als van de voorgaande publicatie bereikt.

Coen Vermeeren en Els Koppelman Studium Generale 60 jaar

‘Reeds lang voor den oorlog leefde onder velen het besef, dat de opleiding aan de Technische Hoogeschool den studenten te geringe mogelijkheden bood om kennis te nemen van de cultuur in ruimeren zin. En moge dan door den belangstellenden student zeer veel kennis kunnen worden vergaard, het is hem niet mogelijk, binnen het kader der Technische Hogeschool, op de hoogte te geraken van de problemen of uitingen van wetenschap of kunst, die niet tot de specifiek technische sfeer kunnen worden gerekend. Na den oorlog werd dit gemis zeer sterk gevoeld en werd door groote groepen om algemeen vormende cursussen gevraagd en dit niet alleen in Delft.’

(Uit Syllabus van de Stichting Studium Generale; ten geleide door
prof. dr. ir. H.J. van der Maas; rector magnificus van de TH Delft, 1946)

Na de opheffing van de Duitse bezetting was de eerste functie die Van der Maas als hoogleraar toeviel, die van rector magnificus van de TH.

In het academisch jaar 1945-1946 kreeg hij de moeilijke taak om het vertrouwen in de senaat te herstellen, in het bijzonder het vertrouwen van de studenten die aan het verzet hadden deelgenomen. Ook de zuivering van studenten die de ‘loyaliteitsverklaring’ hadden getekend, eiste zijn aandacht. Zijn rectorsbenoeming heeft hij mede te danken aan het feit dat hem geen enkele blaam trof betreffende zijn houding in de Duitse bezettingstijd. Ook vele andere activiteiten moesten op gang worden gebracht met de rector als centrale persoon. Van der Maas – die een brede visie had in wetenschap en techniek – was iemand met een grote overtuigingskracht. Voor zijn studenten en jonge medewerkers was hij een opvoeder in de ware zin des woords. Zo stelde hij voor de vliegtuigbouwkundige studenten de verplichte cursus ‘Sociale verhoudingen’ in, waarbij de studenten gedurende enkele dagen buiten de TH een maatschappelijk gerichte training ontvingen. Verder was hij visionair (en een vroege aanhanger van de ba-ma-structuur) als het ging om de inrichting van de opleiding; hij wilde een enigszins verkorte ingenieursopleiding laten volgen door een voortgezette studie voor studenten met voldoende studieaanleg en studiezijn.

Een ander voorbeeld van zijn visionaire blik was de oprichting van de Stichting Studium Generale. Het onderwerp Studium Generale kwam in 1945 voor het eerst in de Delftse senaat. Overal in het land bestond het streven meer aandacht te besteden aan de algemene vorming van studenten. Zo werd dan ook in Delft in 1945 een voorlopige commissie gevormd met waarnemend rector Grutterink als

voorzitter en daarnaast dr. ir. C.B. Biezeno en prof. ir. M.J. Granpré Molière. Als studenten werden toegevoegd J.J. Terwen en L.H. Jacobsen.

Deze kleine commissie organiseerde het eerste Studium Generale-programma met ministeriële steun, zo blijkt uit het jaarverslag van 1946: 'Als gevolg van de vele bezigheden kon de organisatie van het Studium Generale eerst tegen het einde van het vorige kalenderjaar ter hand worden genomen. Dankzij de medewerking van Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van het College van Herstel in het bijzonder voorzitter prof. ir. J. Klopper, kon het Studium Generale dadelijk na de kerstvakantie aanvangen.'

In 1946 werd de Stichting Studium Generale opgericht.

Het allereerste Studium Generale-programma van 1946 was meteen al ambitieus. Daarin waren 160 college-uren voorzien; tien docenten zouden elk 16 uur voordrachten houden op hun vakgebied.

De verdeling die Grutterink aan de senaat voorlegde, gaf een goede indruk van waar de commissie, ook voor de toekomst, op af wilde.

Het was – volgens waarnemend voorzitter Grutterink – niettemin een voorzichtig begin om, evenals overal in het land, ook in Delft meer aandacht te besteden aan algemene vorming van de studenten. In Nederland – waarin de discussie tussen 'goed' en 'fout' nog breeduit werd gevoerd – stond één ding vast: academici moesten naast hun inhoudelijke vakdiscipline zo breed mogelijk worden opgeleid, zodat zij na hun studie onafhankelijk zouden kunnen oordelen over de verschijnselen van hun eigen tijd. Het is in die geest dat de Delftse rector magnificus Van der Maas er in 1946 voor pleitte dat studenten 'kennis nemen van de cultuur in ruimeren zin'. Studium Generale zou hier uitkomst bieden, zodat de Delftse student meer dan alleen techniek werd bijgebracht. Om die kennis zo veel mogelijk te verbreden, bood Studium Generale in het eerste bestaansjaar 1946 vooral lezingen met grote overzichten aan. Alhoewel Studium Generale zowel studenten als niet-studenten wil informeren, richtte het zich vanaf het begin voornamelijk op studenten. En dat is, 60 jaar later, nog steeds het geval.

Het Delftse bureau had in de beginjaren vooral oog voor het beschavingsideaal. Het ideaal van toen is het best verwoord in de jaren vijftig door de Utrechtse hoogleraar dr. G. Quispel: 'Het Studium Generale is bedoeld als een stootblok tegen het gebrul dezer eeuw.' Maar de woelige jaren zestig zetten de strakke organisatie met de grote overzichten van klassieke onderwerpen op zijn kop. Niet langer waren de klassieken het onderwerp van discussie onder studenten, maar de eigen tijd. In die tijd waren er turbulente bewegingen op het gebied van kunst, subsidiebeleid, Vietnam, feminisme enzovoorts. Dat zorgde in Delft voor grote spanningen, tussen studenten onderling en tussen studenten en de universiteit. Studium Generale moest een nieuwe weg inslaan. Zo werd het meer en meer een podium waar discussies over maatschappelijke bewegingen gevoerd konden worden. Het existentialisme en de fenomenologie stonden plots in de belangstelling. Onderwerpen werden van verschillende kanten belicht, opdat mensen zelf hun oordeel konden vormen.

In 1969 werd Studium Generale Delft geïnstitutionaliseerd. De doelstellingen werden herzien. In plaats van alleen losse lezingen, werden de lezingen uit het

programma op elkaar afgestemd. De lijn van de jaren zestig werd in de jaren zeventig doorgezet. Vrouwen namen actiever deel aan de discussie in de jaren tachtig. Want Delft is ook dan nog een 'mannenbolwerk', zoals uit een Studium Generale-uitgave van die tijd blijkt. Ondanks de bij tijd en wijlen heftige discussie, kwam Studium Generale juist toen in zwaar weer, door de vele bezuinigingen in het onderwijs. Gelukkig zag men binnen de TU Delft toch steeds het nut van Studium Generale in: juist de vreemde invalshoeken zetten mensen aan het denken.

Hoewel het bildungsideaal vaarwel is gezegd, is de rol van Studium Generale bij lange na niet uitgespeeld. De globalisering verandert de positie van de ingenieur, waardoor er juist nu een belangrijke taak bij Studium Generale ligt om die meerwaarde te realiseren. Studium Generale is daarom, na 60 jaar, relevanter dan ooit. De Technische Universiteit Delft is in 60 jaar ontwikkeld van verzetshaard tot een veilige plaats, een universiteit waar studenten uit oorlogsgebieden naartoe komen voor een studie. Buitenlandse studenten vertellen elders in dit boek over het leven in een oorlogsgebied en het studeren in vrijheid hier aan de TU Delft. Studium Generale onderstreept het belang van zijn rol en laat de schijnbaar vanzelfsprekende vrijheid van 2006 zien door middel van een tentoonstelling met foto's uit de verzetsjaren van Delft, maar tevens met foto's uit brandhaarden in de wereld van nu.

Foto: Jane Evelyn Atwood, Tsjaad. Amnesty International

Foto: Benedicte Kurzen, Gaza. Amnesty International

Anna Woltz
HET LEVEN VAN AL DIE KLEINE KINDEREN IS VERSPILD

Ahmad Farrokh Ahmadi (20) is in april 2001 vanuit Afghanistan naar Nederland gevlucht. Zijn familie bleef achter. Hij is nu eerstejaars Luchtvaart- en Ruimtevaarttechniek in Delft.

Farrokh woont in een lage galerijflat samen met drie andere studenten. Hij laat me bij elke deur voorgaan, staat erop dat ik op zijn bureaustoel ga zitten en helpt me later heel galant weer in mijn jas.

‘Ik ben goed geïntegreerd,’ zegt hij.

Juist niet, vind ik, want Nederlandse mannen zijn niet zo behulpzaam – maar meisjes vinden het wel erg leuk.

‘Dat zal ik dan zeker goed onthouden.’

Het zijn de enige lichtzinnige woorden van de middag, want zodra Farrokh met opgetrokken benen op zijn bed zit, begint hij te vertellen over de verschrikkelijke staat waarin Afghanistan verkeert.

‘Niks is over van ons land, de mensen leven er tweehonderd, driehonderd jaar terug in de tijd. De afgelopen dertig jaar is er oorlog geweest; er is geen geld om de leraren te betalen, docenten worden busconducteur of vrachtwagenchauffeur. Zoveel mensen zijn analfabeet; het leven van al die kleine kinderen is verspild.’ Jarenlang is Farrokh niet naar school geweest in Afghanistan; hij leerde thuis van zijn moeder die docent is en van zijn vader die civiel ingenieur was. In april 2001 kwam hij naar Nederland. Helemaal alleen; zijn vader en zijn broertje zijn ‘weggenomen’ door de Taliban, en de familie had alleen geld om Farrokh te laten vluchten. Heeft hij enig idee wat er met zijn vader is gebeurd?

‘Ja, ik neem aan dat hij gewoon... Ik weet het niet, ik durf niks te zeggen.’

Over de vlucht naar Nederland vertelt hij niet veel.

‘Ik was van plan om naar een Engelstalig land te gaan, omdat ik Engels sprak, maar toen we hier waren kreeg de persoon die mij had meegenomen problemen en kon ik niet verder. Toen moest ik me hier aangeven.’

Zijn zachte stem klinkt gelaten. Hij vertelt over de verschillende asielzoekerscentra waar hij heeft gezeten, totdat hij een kamer in Eindhoven vond. Daar heeft hij Nederlands geleerd en vwo gedaan; de vijfde en de zesde klas in één jaar. Boven zijn bureau staat een kerstkaart vol babyfoto's van de mensen bij wie hij een kamer huurde.

‘Ik ben die mensen eeuwig dankbaar; ik hoop dat ik ooit voor hen iets kan betekenen. Zij hebben mij dit bed en dit bureau en deze stoel gegeven, en ze kosteloos naar Delft gebracht.’ De kerstkaart is één van de weinige persoonlijke dingen in zijn kamer.

Sinds september studeert Farrokh Luchtvaart- en Ruimtevaarttechniek in Delft.

‘Ik ben hier niet gekomen om te studeren, echt niet, maar gewoon omdat ik problemen kreeg. Ik kon niet anders dan vluchten. Het is niet makkelijk om hier te studeren. Voel ik me thuis? Ik ben heel erg geïntegreerd, maar mijn familie is daar,

en ik voel me heel erg eenzaam eigenlijk. En nu de situatie in Afghanistan is verbeterd volgens de regering, moet ik terug.’

Farrokh is op het moment voor de tweede keer in procedure en elk moment kan de beslissing vallen dat hij uitgezet wordt.

Wil hij terug naar zijn land?

‘Ja, het is mijn land, maar ik kan niet terug. En mijn familie woont er niet eens meer, die zijn gevlucht naar Pakistan. Maar dat begrijpt de Nederlandse regering niet. Er is nu een tweede asielverzoek gedaan, maar daarvoor kan ik elk moment een politieagent aan de deur verwachten. Nee, het is niet zo prettig en niet zo heel leuk op het moment, maar ik doe mijn best. Maar ik kan me niet concentreren. Als ik een studieboek opendoe, dan denk ik: waar ben ik in godsnaam nou mee bezig, ik word binnenkort misschien het land uitgezet, en dan zo’n studie waar je in Afghanistan niks aan hebt... In mijn stad zijn ze de komende vijftig tot honderd jaar niet in staat om vliegtuigen te bouwen. Ik weet niet, het is gewoon een heel hopeloze situatie voor mij...’

Hij lacht kort, om de stilte te verbreken. En toch doet hij één van de moeilijkste studies en werkt hij elk weekend zo’n vijftientig uur om zijn huur en zijn studie te kunnen betalen, want hij krijgt geen studiefinanciering. Waarom dan toch studeren, onder deze omstandigheden?

‘Met studeren bereik je iets, word je iets. Het is een investering in jezelf, maar het is de vraag of dat iets oplevert. Het is een risico dat ik neem. Rationeel vind ik dat ik goed bezig ben, maar ik moet het goede gevoel ook nog krijgen – en dat gebeurt niet. Ik krijg geen slaap op dit moment; ik moet psychische rust krijgen, maar als ik hoor dat mijn broer is weggenomen en dat ik misschien uitgezet word en ik heb tentamens en ik moet werken...’

Wat vindt Farrokh van Nederlanders?

‘In het algemeen? Echt prachtige mensen. Echt waar, en dat meen ik gewoon. Heel leuk, aardig, communicatief, heel behulpzaam.’

En de Nederlandse overheid?

‘Dat is een ander verhaal. Op de overheid ben ik echt heel erg boos, ik krijg haat in mijn hart als ik erover denk wat ze mij aandoen. Het duurde twee jaar voordat ik de taalbarrière onder de knie had; in een Engelstalig land had ik dat probleem helemaal niet gehad. Maar ik ben hier gebleven omdat ik een verblijfsvergunning kreeg. Ik zei: oké, als je iets krijgt, dan moet je daar altijd dankbaar voor zijn. Maar dat hebben ze nu weer afgenomen, en dat doet heel erg pijn. Nu ben ik gewoon een soort illegaal in de hele wereld; iemand die echt nergens naartoe kan.

Je kunt mensen niet vijf, zes jaar vasthouden en dan zeggen: nu moet je het land uit. Ik weet niet of ik nog wel in Afghanistan kan leven, omdat ik hier een andere mentaliteit heb gekregen. Het moeilijkste is dat het niet in mijn eigen handen ligt. Kamer vinden, werk vinden, taal leren, dat is mij allemaal gelukt tot nu toe, echt waar. Maar nu moet ik afwachten.

Tijd is goud, tijd is geld, tijd is alles, en ik heb mijn tijd hier verloren. Als ik nu ergens anders naartoe moet, dan moet ik alles daar weer opnieuw opbouwen; als ik nu moet vluchten, kan ik niks meenemen. En dat ik nu dan na vijf jaar het land uit moet... Het is niet eerlijk. Dat ze zo spelen met mijn leven, daar hebben ze geen recht op.’

Nasrein Agage (24) was vijftien toen ze samen met haar vader, moeder, twee zusjes en twee broertjes vanuit Sudan naar Nederland kwam. Ze woont nu met haar familie in Barendrecht en is vierdejaars Technische Aardwetenschappen in Delft.

Nasrein is een tenger meisje met kort bruin haar en grote donkere ogen. We ontmoeten elkaar in het museum van de afdeling Geotechnologie; een stille, zonnige ruimte met ouderwetse vitrines vol stenen en fossielen. Nasrein begint met het verhaal van haar vader, die orgel speelt en componeert. 'Niemand wist dat hij liedjes componeerde voor een zanger die tegen de overheid was. Maar toen die zanger doodging, vroegen ze op de herdenkingsdagen: wie heeft die liedjes gemaakt? En toen kwam mijn vaders naam op. Toen moesten we vluchten.'

Waarom kwam de familie speciaal naar Nederland?

'Dat was mijn vaders keuze. Je zoekt een beter leven: goede studie voor je kinderen, weinig discriminatie, dus hij heeft hier en daar gevraagd over verschillende landen. Volgens hem is dit het beste land voor ons.'

Is Nasrein het met hem eens?

'Eigenlijk wel. Het is niet zo dat er géén discriminatie is, maar ik heb het zelf maar heel weinig meegemaakt. En zelfs toen was het niet persoonlijk; het was tussen Nederlanders en niet-Nederlanders, maar niet: ik haat jón, ik heb een probleem met jón.' Wanneer ze vertelt over haar allereerste week in Nederland, begint ze te stralen. 'Toen was ik nog geen zestien jaar. We kwamen hier in de winter, het was de eerste keer dat ik in een trein zat en dat ik sneeuw zag. Het was gewoon helemaal leuk, een heel zonnig gevoel. Plotseling vind je jezelf in Europa, de zon komt pas op om acht of negen uur 's ochtends en het was zo donker met overal lichtjes. Voor mijn ouders was het natuurlijk veel meer stress, alles was vreemd; je denkt dat Nederland het beste land voor je is, maar dat zegt niet dat het waar is...'

De eerste twee jaar in Nederland reisde de familie van opvangcentrum naar opvangcentrum, maar voor Nasrein was het geen probleem.

'Je ziet nieuwe plaatsen, we waren bezig met de Nederlandse taal, je bent jong, je wilt een doel bereiken. En ik moest leren fietsen, dat deed ik nooit in Sudan, zodat ik met de fiets naar school kon.'

In Sudan zat Nasrein twaalf jaar op school en deed ze staatsexamen. Hoe zijn Nederlandse scholen in vergelijking met Sudanese?

'In Sudan concentreren de scholen zich meer op algemene informatie zoals aardrijkskunde en geschiedenis. Hier in Delft wist van de drieëndertig studenten uit mijn jaar maar eentje waar Sudan ligt. Maar ik had op school wel geleerd over Nederland en Rotterdam als grootste haven en de katholieke en de protestantse kerk... Maar in Sudan werd wel veel minder tijd aan exacte vakken besteed, daarbij had ik een achterstand.'

'Ook hebben in Sudan de studentenverenigingen grote politieke invloed. Bijna alle

revoluties beginnen bij de jonge intellectuelen op universiteiten. Studieverenigingen verdedigen daar de rechten van de student, en elke politieke groepering heeft wel een eigen studievereniging.'

Nasrein is nooit teruggeweest in Sudan. In principe zou dat wel mogen met haar Nederlandse paspoort, 'maar dan moet ik wel mijn mond houden. Het is verdrietig dat je een Nederlands paspoort nodig hebt om je veilig te voelen in je eigen land. Als ik afgestudeerd ben, wil ik terug naar Sudan. Ik denk dat het mijn plicht is om dat in elk geval te proberen. Vorig jaar heb ik studieboeken verzameld en die naar Sudan gestuurd. Ik ben optimistisch, denk dat ik iets kan doen. Ik heb nieuwe ervaringen opgedaan en kom daar met betere, andere ideeën. Ik denk dat de universiteiten daar veranderd moeten worden, want nu zijn ze gratis en denkt iedereen op een hysterische manier dat je moet studeren. Het gevolg is dat er veel te veel artsen en ingenieurs zijn, en veel te weinig boeren en arbeiders. De overheid bedenkt niet wat het land echt nodig heeft, wil alleen maar kunnen zeggen: deze regering heeft twintig universiteiten geopend. Maar die universiteiten bieden geen kwaliteit.'

Wat mist Nasrein eigenlijk het meeste van Sudan?

Ze hoeft er niet over na te denken.

'De geur van de grond als de regen komt.'

Ze heeft tranen in haar ogen. Zou ze ook iets missen van Nederland?

'Ja! Het systeem dat alles hier op tijd komt.'

En de Nederlanders?

'Nederlanders houden afstand, wachten af. Ze maken niet duidelijk dat je welkom bent. Als buitenlander moet je zelf toenadering zoeken, dat is heel anders in Sudan. Die afstandelijkheid geeft een fout idee over Nederlanders, want dan nemen buitenlanders ook afstand. De sociale relaties zijn hier ook heel anders; mensen zien hun broers en zussen hier soms maanden lang niet. En in Sudan kun je altijd onbekenden om hulp vragen, en zijn die bereid om, zeker als je een meisje bent, zich voor je dood te vechten.'

Worden vrouwen in Sudan anders behandeld dan hier?

'In Sudan zeggen mannen hun ideeën over vrouwen openlijker, maar hier merk ik dat jongens het eigenlijk ook gek vinden dat een meisje Aardwetenschappen studeert. In Sudan heeft een vrouw minder rechten: het is geen goed idee om 's avonds laat uit te gaan en haar man heeft het recht haar te bevelen. Maar mannen hebben ook meer verplichtingen tegenover vrouwen: ze moeten elke vrouw beschermen en mogen haar nooit uitschelden of slaan.'

Twee uur lang is Nasrein opgewekt en geeft ze vriendelijk antwoord op alle vragen. Pas helemaal aan het eind, wanneer we onze jassen alweer aantrekken, zegt ze opeens: 'Gelukkig heb je niet gevraagd wat voor invloed oorlog precies op mijn leven heeft gehad, want ik had niet geweten wat ik daarop had moeten zeggen. Wij kinderen hebben er heel weinig van gemerkt. In Sudan zei mijn moeder een paar keer dat mijn vader op zakenreis was, en als kind geloof je wat je moeder zegt. Pas veel later hoorden we dat hij in de geheime gevangenis heeft gezeten, en dat ze de laatste keer daar een van zijn vingers hebben gebroken zodat hij geen orgel meer kon spelen. Toen we asiel aanvroegen moest mijn vader zijn hele verhaal vertellen, en daarna kreeg hij een afschrift van het gesprek in het Nederlands. Pas toen ik Nederlands kende, kon ik het verhaal van mijn vader lezen.'

Detail van een krantenknipsel in een plakboek van studentenroeivereniging Laga.

Foto: Nout Steenkamp.

De 'Jan van Blerkom' in het botenhuis van Laga. Foto: Nout Steenkamp.

Arjan van der Palen en Renske van Slooten zoeken de verhalen bij de namen.

Glas-in-loodraam in het gebouw van Technische Aardwetenschappen.
Foto: Nout Steenkamp.

Annette Heijn (president archiefcommissie DSC), Arjan van der Palen (president DSB) en Renske van Slooten (vice-voorzitter VSSD) zijn op zoek naar sporen van het studentenverzet.

Voor de tweede tocht naar het studentenverzetsverleden verzamelen we ons in de hal van het hoofdgebouw van de TU op Julianalaan 132. Willem Rogge (Directie Marketing en Communicatie van de TU) komt binnen met een origineel exemplaar van ‘De Oprechte Delftenaar’. Er ligt nog een origineel in Leeuwarden, maar dit exemplaar komt uit Amsterdam, van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie. Annette Heijn, Arjan van der Palen en Renske van Slooten buigen zich over de twee vellen oud papier die in plastic hoezen zijn verpakt. Er zit plakband aan de blaadjes. Op de kopie in het oorspronkelijke Gedenkboek was geen plakband te zien, wordt opgemerkt. Maar in 1947 was het pamflet natuurlijk nog niet zo oud als nu.

Arjan draagt voor uit ‘De Oprechte Delftenaar’. Pagina drie en vier ontbraken in het Gedenkboek, die tekst kennen we nog niet. Dit is waar het om draait, de inhoud van ‘De Oprechte’. De oproep om alert te zijn, dat is waar Studium Generale bijvoorbeeld uit voortkomt. Die oproep is van alle tijden. Renske vindt dat het nog steeds zo is dat veel studenten lauw en laf zijn, hoewel het hier en nu ook geen oorlog is. Maar demonstraties uit het verleden, tegen onderwijsherzieningen bijvoorbeeld, bewijzen dat studenten niet alleen maar stil zijn. ‘Het zou een interessant experiment zijn om een oorlog te beginnen’, stelt Arjan. Om te zien hoe groot de bereidheid is bij huidige studenten om voor idealen te vechten. Renske heeft het idee dat er maar een paar mensen daadwerkelijk verzet hebben gepleegd. ‘De Oprechte’ werd gemaakt door drie mensen uit de Centrale Commissie die zich zorgen maakten over de lauwheid van de Delftse student. Hoe werd het pamflet eigenlijk vermenigvuldigd? Zou het gedrukt zijn, is er een stencilmachine gebruikt? Het origineel is exact gelijk aan de kopie in het Gedenkboek. Op het plakband na.

Het verschijnen van ‘De Oprechte’ was een reden voor de SD, de Sicherheitsdienst, om in te grijpen: de makers werden opgepakt en de CC werd verboden. Renske zoekt het op in het oude Gedenkboek, waarbij de kaft eraf valt. Hoog tijd voor een heruitgave.

Nog steeds in de hal van het hoofdgebouw bekijken we de gedenkplaat. De plaat is minder plat dan de naam suggereert; als je er voor staat, krijgen de drie dimensies nog een extra laag. Al die namen, alle verhalen waarvan we maar een gedeelte kennen.

Verderop, onderaan het trappenhuis, vinden we een schilderij dat herinnert aan het studentenverzet. ‘Studenten streden en leden’, luidt het onderschrift. Maar wat stelt het voor? ‘Ze proberen te vluchten’, denkt Renske. ‘Of is daar iemand aan het duiken? Is het niet een soort boot?’ Aan de onderkant is een tunnel te

zien. Het zijn alleen maar mannen op het schilderij. Mannen met lange jassen. Het lijken nauwelijks studenten. Waren studenten vroeger ouder? We weten niet of de afbeelding verwijst naar concrete gebeurtenissen of dat ze symbolisch is. Van het hoofdgebouw lopen we naar Julianalaan 136, het gebouw van Scheikundige Technologie. Het verhaal gaat dat beide gebouwen verbonden zijn door een geheime tunnel. Het verzet zou via de buizen de Duitsers te grazen hebben genomen. Beheerder Herman Brons zal ons er naartoe brengen.

‘Stel je er niet te veel van voor’, waarschuwt Brons. ‘Het is maar een klein gangetje. Maar misschien ligt er nog een ouwe Duitser.’ We zijn benieuwd waar we uitkomen. Door een oude practicumzaal, langs roestige apparaten en kleine glazen potjes in een robuuste oven, komen we via een gangetje aan de achterkant van het gebouw naar buiten. We steken een parkeerplaats over en gaan een deur door, een trap af, de kelder in. In de hoek van een stoffige voorraadkamer is een halfhoog betonnen muurtje.

Hermans Brons vertelt. ‘Zie je daar die leidingen achter dat muurtje verdwijnen? Dat zijn de verwarmingsbuizen die onder de Mekelweg doorlopen. Vroeger kon je daardoor naar het hoofdgebouw lopen. Wie heeft het meeste lef?’ Renske daalt als eerste af. Als alleen haar hoofd nog zichtbaar is, zegt ze: ‘Het is fris hier. Gaat het verderop nog horizontaal?’ Ze verdwijnt achter het muurtje. Na een korte stilte klinkt Renskes stem vanuit de diepte: ‘Komen jullie nog? De tunnel houdt hier op, hij is dichtgemetseld.’

Arjan daalt af, en Annette volgt. Ook zij vinden geen doorgang, natuurlijk. Toch jammer. Het verhaal van de tunnel heeft altijd de ronde gedaan, vertelt Herman Brons. ‘Aan de overkant zat een hoofdkwartier van de Duitsers. Hier zaten verzetslieden, en misschien ook onderduikers. Ze zullen via die tunnel wel de voorraden van de Duitsers geplunderd hebben. Zeggen ze, zelf was ik er niet bij.’ Eén van zijn voorgangers, oud-beheerder Van Schaik, was er misschien bij. ‘Maar hij zit in het bejaardentehuis, die man is 88.’

In het boek ‘Achter de schermen van de Technische Hogeschool Delft’ uit 1988 staat een interview met oud-beheerder Gerardus van Schaik. Daarin vertelt de voormalige bediende op de Petroleumzaal dat een derdejaarsstudent eens in de week twee liter glycerine en twee liter sterk salpeterzuur kwam halen. Hij maakte nitroglycerine en dan kon hij dynamiet maken. Daarmee werden voorraden van de Duitsers opgeblazen.

Annette, Arjan en Renske komen weer boven. We proberen ons in te denken hoe die tijd moet zijn geweest. Moeilijk.

Even later staan we weer met beide benen bovengronds. We gaan naar Mijnbouw, tegenwoordig voluit Technische Aardwetenschappen, om een glas-inloodraam te bekijken. Op Mijnbouw waren actieve verzetsgroepen, vooral dankzij professor Mekel, een naam die iedere Delftse student kent vanwege de straat die naar hem is vernoemd.

Het glas-inlood bevindt zich halverwege de trap naar boven. Er staan de namen op van alle mijnbouwers die de oorlog niet overleefden. We checken in het Gedenkboek of we alle namen hebben. En of dit nou allemaal mensen uit de verzetsgroep van Mekel zijn. Er staan vraagtekens bij sommigen van de Mekelgroep, zo wordt geconstateerd. Het is niet zeker of ze tot de groep behoorden. Er was

natuurlijk veel geheim en sommige geheimen zullen altijd geheim blijven. Sommige verhalen zullen altijd weer verteld worden, hopelijk. Over de Mekelgroep gaat het verhaal dat deze een aktentas met invasieplannen van de Duitsers uit een cabrio gejat heeft. De aktentas is via via naar de inlichtingendienst in Den Haag gesmokkeld. Zadelhoff, de laatste naam op het glas-in-lood, zat ook in de groep. De Mekelgroep werd in juli 1941 verraden door de negentienjarige Hugo de Man, portier van De Bolk, die voor diefstal was gearresteerd en doorsloeg tegen de Duitsers. De groep werd opgerold, De Man werd vervolgens geliquideerd door de studenten Jan van Blerkom en Charley Hugenholtz van de verzetsgroep Schoemaker. Als reactie is er een klopjacht op studenten. Een van de vele arrestanten is Frans van Hasselt. Van Blerkom en Hugenholtz ontkomen: Hugenholtz duikt onder en Van Blerkom neemt de schuilnaam Jan Verhagen aan en blijft gewoon in Delft.

Renske en Arjan zoeken de foto's bij de namen. En komen zo vanzelf weer verhalen tegen. Over de TH-compagnie die in mei 1940 werd ingezet om vliegveld Ypenburg te heroveren op de Duitsers. Mijnbouwer Simon Thomas zat daar bij. Renske ziet dat enkele studenten op de eerste dag van de oorlog sneuvelden. 'Dat is pas echt treurig.'

Als je je bij het glas-in-loodraam van Mijnbouw omdraait en de trap naar beneden loopt, glimlacht de witmarmeren kop van R.D.M. Verbeek je tegemoet. Het borstbeeld uit 1915 is volgens bijschrift 'Van zijn vrienden en vereerders'. Maar de dankbare lach van Verbeek lijkt ook bedoeld voor de namen op het glas. Als om aan te duiden dat juist zij verering verdienen.

Bij studentenroeivereniging Laga gaan we op zoek naar nog een verhaal over Jan van Blerkom. De verzetsheld was een talentvol roeier. Ook in de oorlog bleef hij wedstrijden roeien. Hij zou geroeid hebben onder het pseudoniem W. Wouters en wist zo onopgemerkt te blijven. Het verhaal gaat dat een journalist van de Delftsche Courant Van Blerkom herkende bij een wedstrijd en - per ongeluk of niet? - zijn echte naam bij de uitslag vermeldde in de krant. Bovendien wordt verteld dat de Duitsers erachter kwamen en jacht op Van Blerkom maakten. Het mooiste verhaal is dat Van Blerkom meedeed aan een wedstrijd, won, en na de finish doorroeide om aan zijn achtervolgers te ontsnappen. Wat is waar? Is de roeier verraden door de krant?

De naam Van Blerkom is niet te vinden in een oud plakboek met krantenknipsels uit 1941. Er worden nog meer oude boeken uit de archiefkast van Laga getrokken. We vinden Jan Verhagen, de andere schuilnaam van Van Blerkom.

Na enig speurwerk vinden we W. Wonkers terug in de uitslagen van de Tritonwedstrijd van juni 1941. In de kantlijn van het krantenknipsel staat met de hand geschreven: W. Wonkers = schuilnaam van Van Blerkom. Dat is hem. Door het scheve, smalle handschrift zou je kunnen denken dat er Wouters in plaats van Wonkers staat.

In een Laga-lustrumboek van ver na de oorlog staat dat Delftse kranten Van Blerkom met name noemden in de uitslag van de wedstrijd, maar dat zijn naam verkeerd gespeld werd. Wij reconstrueren wat er werkelijk gebeurde: zijn echte naam werd niet verkeerd gespeld, maar de handgeschreven schuilnaam Wonkers in de kantlijn werd abusievelijk gelezen als Wouters. Niet de journalist

had een fout gemaakt, maar de latere geschiedschrijver. Er worden hier historische ontdekkingen gedaan!

De geschiedenis van Jan van Blerkom eindigt in een boot: hij deed op 14 november 1941 samen met Dik (ook bekend als Dirk) van Swaay een vluchtpoging naar Engeland met een zogenaamde vouwkano. Van Swaay werd een half jaar later op het strand van Noordwijk gevonden met een strop om zijn nek. Van Blerkom is nooit gevonden.

In 1995 is er een nieuwe Lagaboot naar Jan van Blerkom vernoemd. De boot werd gedoopt door zijn coach, die toen minstens 75 jaar oud moet zijn geweest. We dalen af naar het botenhuis om de tweepersoonsboot te zien. Als een boot een wedstrijd wint - 'een blik trekt' in studentenjargon - krijgt hij een turf op de boeg. Sommige boten hebben acht turfjes. De Jan van Blerkom niet één. Maar Jan zelf heeft in zijn roeicarrière dertien blikken getrokken, een topprestatie in die tijd. En zijn verhaal leeft.

Net als bij de andere studentenverenigingen had het verenigingsleven van de Katholieke Studenten Vereniging Sanctus Virgilius (Virgiel) zich aangepast aan de drastisch gewijzigde situatie. Het eigen gebouw Oude Delft 18 was geconfisqueerd in december 1940. Virgilianen ontmoetten elkaar tijdens de bezetting in het café van de weduwe Koot op de Beestenmarkt, daar waar nu café Kobus Kuch is gevestigd. Het is nog steeds een ontmoetingsplaats, niet alleen voor Virgilianen en andere studenten. We verlaten de Beestenmarkt.

Een ander trefpunt voor leden van Virgiel was de kapel van de Hippolytusstichting waar moderator P. van der Kooij doorging met cursussen en diensten. (Een moderator was een priester die door de bisschop was aangesteld als toezichthouder in godsdienstige en zedelijke zaken. Alle katholieke verenigingen hadden tot 1970 een moderator.) Van der Kooij vervulde een centrale rol: aankomende katholieke studenten werd geadviseerd om zich tot de moderator te wenden. De brieven van de moderator wisten de Virgilianen ook tot ver buiten Delft te bereiken.

In oktober 1945 wordt het Virgiel-bestuur van 1940 dat noodgedwongen aanbleef tot na de oorlog op de foto gezet. De foto staat in het boek 'Virgiel vereeuwigd', dat verscheen in 1998 ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de vereniging. Vier jonge heren zitten achter de bestuurstafel, één stoel is leeg: de stoel van de omgekomen beheerder Laurens ten Horn. Zijn medebestuurleden kijken met gemengde gevoelens in de camera: trots, serieus en tegelijkertijd aangeslagen. De foto illustreert nogmaals dat de oorlog hard ingreep in het verenigingsleven.

We eindigen onze tocht langs archieven, verzetshaarden en gedenkplaatsen in café Het Noorden. De huidige borrelruimte van de Mijnbouwkundige Vereniging was oorspronkelijk een gewoon café. Elke woensdagavond kwamen de mijnbouwers er. Tijdens de oorlog, toen de studentenverenigingen waren opgeheven en de sociëteiten waren gesloten, fungeerde Het Noorden als ontmoetingscentrum. Je kon er eten, daar zorgden de uitbaters Jan en Fiep Garos voor. Je moest van tevoren intekenen voor het eten, of je werd uitgenodigd, maar onverwachte gasten waren ook welkom. De gastvrijheid, toewijding en discretie van Jan en Fiep maakten Het Noorden tot ideale plek voor geheime afspraken en bijeenkomsten. Het is een ouderwets bruine kroeg, met mijnbouwborden aan de muur. 'Helm

verplicht' en 'Verboden voor vrouwen en mietjes', kreten van die strekking staan op de borden. De ruimte is donker en rechthoekig met een lange bar. Beheerder Hein van Heekeren neemt ons mee naar de gewelven onder de bar. Je kunt er niet rechtop staan. De ondergrondse ruimte is ingericht als een kolenmijn, daar zijn weinig kunstgrepen voor nodig. De voorraad bierfusten staat er, en er liggen enkele balken als zitjes. Hier wordt bij speciale gelegenheden geborreld, maar in de oorlog liet Jan Garos er studenten onderduiken. Via een gang kon je naar de straat ontsnappen. Er waren nog meer vluchtmogelijkheden: boven de kroeg was een geheim luik dat toegang bood naar de zolder van de naastgelegen kerk. We gaan terug naar boven. Het Noorden is leeg, maar er hangt een geheimzinnige sfeer. Door alle verhalen kijk je anders om je heen. Tussen de typische mijnbouwattributen hangt een herinneringsplaat van Jan Garos. Nu zien we ook een herdenkingsplaquette met namen van slachtoffers. 'Zij stierven voor de wereld die wij zouden kunnen maken', staat eronder. We zijn aan het eind van onze tocht. We zijn door de kelders van het verleden gekropen om uit te komen waar we zijn. We zijn er. De geschiedenis leeft. Het is de oprechte overtuiging van Annette, Arjan en Renske.

Naschrift

Is het belangrijk om te herdenken? Annette Heijn vindt van wel. In de eerste plaats noemt zij de herdenking een eerbetoon aan degenen die de oorlog niet overleefd hebben, zowel de mensen die bewust hun leven in de waagschaal stelden, als de vele andere slachtoffers van de oorlog. Een ander aspect van de herdenking is voor haar het besef bevoorrecht te zijn dat wij de oorlog niet hebben meegemaakt. Hoe het is om oorlog mee te maken? Met name de kleine details uit de archieven en verhalen geven een tastbare indruk. Een menselijke dimensie. Het oude Gedenkboek staat vol met portretfoto's, de foto's krijgen door de tocht langs de archieven een gezicht.

Arjan van der Palen heeft aan de verhalen gemerkt hoezeer de oorlog het dagelijks leven beïnvloedt. Misschien wel meer dan we ons realiseren. Als je in de geschiedenis van bijvoorbeeld je vereniging duikt, kom je daar achter. Er is vaak een gat geslagen in de geschiedschrijving, er is heel weinig zwart op wit te vinden. Verhalen doen de ronde. Misschien zijn ze niet allemaal waar, maar de waarden die uit deze oorlogs- en verzetsverhalen spreken, zijn te belangrijk om te vergeten. Daarom is herdenken zo belangrijk.

Als Renske van Slooten denkt aan de daden van verzet die zijn gepleegd door studenten, soms nog jonger dan zijzelf, beseft ze hoe blij ze mag zijn dat ze in zoveel vrijheid studeert. Maar de verhalen en de gezichten bij de namen maken haar ook trots om student te zijn. Weinig studenten weten dat er zoveel is gebeurd, weinigen kennen de historie van hun eigen vereniging. Het is belangrijk om te herdenken, opdat je beseft wat een mazzel je hebt dat je überhaupt kunt studeren.

Sabine Roeser

De rol van ethiek en emoties in de techniek

De Tweede Wereldoorlog als negatief moreel ijkpunt Het is meer dan 60 jaar geleden dat de Tweede Wereldoorlog is afgelopen. De mensen die de oorlog bewust hebben meegemaakt worden steeds ouder. En toch blijven mensen de oorlog herdenken, ook jonge generaties die de oorlog alleen door beelden en verhalen kennen. De Tweede Wereldoorlog en de concentratiekampen zijn voor veel mensen in de hele wereld het zinnebeeld van het kwaad, een negatief moreel ijkpunt, een voorbeeld van hoe het niet moet, een oproep tot 'dit nooit meer'. Wanneer we herdenken, dan staan we hierbij stil. Als er één ding zeker is in de ethiek, dan is het dat het onze opdracht is om aan een wereld te werken waarin er geen holocaust meer kan voorkomen en waarin we niet achter dictatoren aanlopen die de wereld willen veroveren en anderen en andersdenkenden willen uitroeien. Aan de ene kant weten we dus precies hoe het niet moet, maar het is helemaal niet zo gemakkelijk om te bepalen hoe het wel moet. Het is een tragisch feit dat de wereld na de Tweede Wereldoorlog zeker niet gespeend is gebleven van verdere oorlogen en genociden. Er is waarschijnlijk geen dag in de geschiedenis na 1945 geweest waarop er niet ergens in de wereld een oorlog heeft gewoed. Eerder in dit boek staan verslagen van studenten aan de TU Delft die gevlucht zijn uit oorlogsgebieden. Het is niet eenvoudig om te bepalen hoe we moeten handelen als ergens op de wereld oorlog uitbreekt. Moeten we militair ingrijpen of niet? In het verleden is gebleken dat zowel niet ingrijpen fatale gevolgen kan hebben als wel ingrijpen. Bovendien: op welk moment moet je ingrijpen, en op welke manier? Pacifisten stellen dat er geen eerlijke oorlog bestaat. Maar hoe kunnen we onschuldige mensen tegen dictatoren, milities en krijgsheren beschermen? Daarvoor hebben we blijkbaar toch wapens nodig. Europa is ook door bommen en soldaten van de verschrikkingen van de nazi's bevrijd.

Oorlog en techniek De Tweede Wereldoorlog is niet zo maar een oorlog geweest; het was een oorlog van een ongekende wreedheid. Die wreedheid werd mede mogelijk gemaakt door destijds nieuwe technologie. Met behulp van vliegtuigen konden steden worden gebombardeerd, met conventionele bommen maar uiteindelijk ook met atoombommen. In de Tweede Wereldoorlog zijn op tot dan toe ongekende wijze burgers slachtoffer geworden van een oorlog. En dan hebben we het nog niet over de holocaust, de moord op zes miljoen Joden door de nazi's. De holocaust was ook alleen mogelijk dankzij vergevorderde technologieën zoals administratiesystemen, transportsystemen en als de donkerste bladzijde in de menselijke geschiedenis, de gaskamers. En niet alleen Joden zijn op deze gruwelijke manier om het leven gebracht, maar ook homoseksuelen, communisten, Jehova's getuigen, zigeuners en andere mensen die de nazi's niet in hun systeem wilden hebben. Technologie was dus blijkbaar een belangrijke medeplichtige in de wandaden van de nazi's. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er met name onder fysici een zekere antitechniekbeweging op gang. Vooral met betrekking tot nucleaire techniek en atoomwapens. Maar het is te simplistisch om de technologie de schuld te geven. Technologie schept mogelijkheden tot goede en slechte daden

door mensen. Dezelfde technologie kan voor goede en voor slechte zaken worden gebruikt. Maar één ding is wel duidelijk: technologie is niet moreel neutraal. Het is niet zo dat artefacten moreel neutraal zijn en pas door menselijk gebruik een slechte of goede rol kunnen spelen. In artefacten zijn al handelingsmogelijkheden voor-gegeven. Een mitrailleur is nu eenmaal bedoeld om te doden. De vraag is alleen wie je ermee doodt, en in wiens handen de mitrailleur belandt. De ingenieur die een tank, een bom, een militair schip of een straaljager ontwerpt weet niet wie deze artefacten gaat gebruiken en met welk doel. Maar dat betekent niet dat de ingenieur een moreel neutraal object ontwerpt. Hij of zij bepaalt mede wat voor soort oorlog en wat voor soort politiek er mogelijk is.

Waarden in artefacten Veel onderzoekers die zich bezighouden met de maatschappelijke aspecten van techniek wijzen erop dat niet alleen oorlogstechnologie, maar in principe elke technologie moreel geladen is. Wat en hoe ingenieurs ontwerpen bepaalt mede wat mensen kunnen doen, hoe ze een artefact kunnen gebruiken. Dit druist in tegen een standaardbeeld dat veel ingenieurs van hun vak hebben, een beeld dat ook vaak in de publieke opinie terugkomt. Volgens dat beeld is techniek een zuiver technische, kwantitatieve aangelegenheid. Ingenieurs houden zich bezig met getallen, formules en machines, daar komt geen ethiek aan te pas. Het zijn de gebruikers van de door ingenieurs ontworpen artefacten die bepalen hoe deze worden ingezet, en het is aan de overheid om regels op te stellen waarmee moreel verwerpelijk gebruik van artefacten kan worden tegengehouden. Veel ingenieurs beschouwen zich bovendien als radertjes in een groot geheel. Ze ontwerpen kleine onderdelen en hebben geen zicht op het totaalplaatje; dat hebben de managers. Maar uiteraard is elk onderdeelje van een artefact potentieel relevant voor de manier waarop het kan worden gebruikt, en uiteraard kunnen mensen alleen atoombommen gooien als er ingenieurs zijn die atoombommen ontwerpen. Aan de andere kant kunnen we mensen in andere delen van de wereld alleen gemakkelijk bezoeken omdat ingenieurs vliegtuigen ontwerpen. Helaas zijn deze vliegtuigen erg vervuילend voor het milieu. Ingenieurs zijn degenen die beter dan wie ook weten welke alternatieve, wellicht milieuvriendelijkere manieren er zijn om vliegtuigen aan te drijven. En er zijn mensen die ervan overtuigd zijn dat er nog geen Derde Wereldoorlog is geweest dankzij de dreiging van een onaanvaardbare atoomoorlog. Ingenieurs scheppen dus niet zo zeer moreel neutrale artefacten, maar misschien moreel ambigue artefacten, en in ieder geval moreel geladen artefacten, 'for better or worse'.

De rol van morele emoties Maar hoe moeten ingenieurs over hun morele verantwoordelijkheid reflecteren? Vereist dat een zuiver rationele reflectie of hebben ze daarvoor ook emoties nodig?

Volgens de meeste mensen en ook volgens de meeste vroegere filosofen sluiten de rede en emoties elkaar uit. De rede is rationeel en objectief en kan ons kennis verschaffen, emoties zijn irrationeel en subjectief en vertroebelen onze blik op de werkelijkheid. Volgens veel hedendaagse psychologen en ook volgens sommige filosofen is dit echter een verkeerde tegenstelling. Emoties zijn niet zozeer tegengesteld aan rationaliteit en kennis, maar ze zijn zelf een vorm van rationaliteit en kennis, vooral waar het gaat om morele kennis. Niet alle emoties zijn subjectief.

Morele emoties zoals empathie, sympathie en compassie zijn juist betrokken op anderen en op de vraag wat we in concrete omstandigheden zouden moeten doen. Uit modern hersenonderzoek blijkt dat mensen die op grond van een bepaald soort hersenbeschadiging geen emoties meer kunnen voelen ook niet meer in staat zijn om concrete morele oordelen te vellen. Ze beschikken over een onverminderde abstracte intelligentie, blijkend uit intelligentietesten, en ze kunnen algemene morele principes benoemen, maar ze kunnen geen concrete morele en praktische afwegingen meer maken en zijn volledig de kluts kwijt in het leven. Emoties blijken dus onmisbaar te zijn voor concrete morele oordeelsvorming; rationaliteit en regels voldoen niet. Ons vermogen om bekommerd te zijn om het lot van andere mensen kan ons helpen om in concrete situaties goed gefundeerde oordelen te vormen. Emoties zijn een bron van concrete morele kennis.

Ingenieurs en morele reflectie Dit alles betekent dat ingenieurs op een andere manier over hun vak moeten nadenken. Het gaat in hun vak niet louter om getallen, formules en apparaten, maar ook om morele overwegingen. Dit houdt in dat ze bij het beoefenen van hun vak niet alleen hun logisch denkvermogen moeten aanspreken maar ook hun emoties. Bij het ontwerp van een artefact moeten ze zich proberen in te leven in hun gebruikers en zich proberen voor te stellen wat deze allemaal met dit artefact zouden kunnen doen. Vervolgens moeten de ingenieurs zich afvragen in hoeverre en onder welke omstandigheden dit mogelijke gebruik tot moreel wenselijke of onwenselijke situaties zou kunnen leiden. Daarvoor hebben ze emoties nodig, zoals medelijden voor mogelijke slachtoffers van moreel onwenselijk gebruik van het artefact, of blijdschap voor mensen van wie het welzijn door dit artefact kan worden verbeterd. Op basis van deze emotioneel-morele overwegingen kunnen ingenieurs besluiten het ontwerp zodanig aan te passen dat het vooral moreel wenselijk gebruik aanmoedigt en minder geschikt is voor moreel onwenselijk gebruik.

Nogmaals de oorlog als ijkpunt Het naziregime maakte gebruik van hele uitgekende en sluw georganiseerde methoden en technieken om alles wat hem stoorde uit de weg te ruimen. De nazimisdadigers waren vaak geen bloeddorstige monsters maar veeleer bureaucraten die deel uitmaakten van een hoogtechnologische, tot in de puntjes geplande machinerie. Dit leidde Hannah Arendt tot de beroemde ondertitel 'de banaliteit van het kwaad' bij haar boek over het proces tegen Adolf Eichmann, de man die miljoenen Joden naar de gaskamers heeft gestuurd omdat hij het als zijn voornaamste plicht zag om aan het regime te gehoorzamen. Echter, indien individuele nazi's oprecht medeleven met hun slachtoffers hadden gevoeld dan had dit ze wellicht van hun wandaden kunnen weerhouden. In een zuiver rationele benadering is er geen aandacht voor de normen en waarden die in elke technologie in het geding zijn. Als we technologie vooral willen inzetten voor het verbeteren van het menselijke bestaan, dan moeten we emoties meenemen in techniekontwikkeling. De ingenieur van de toekomst moet niet alleen kunnen rekenen maar ook kunnen voelen. Als we naar een wereld toe willen waarin bepaalde gruwelen zich nooit meer voordoen, dan kunnen ingenieurs met een goed ontwikkelde morele sensibiliteit daar een onmisbare bijdrage aan leveren.

Geraadpleegde en aanbevolen literatuur

Baudet, H. *De lange weg naar de Technische Universiteit Delft - de Delftse ingenieursschool en haar voorgeschiedenis*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 1992-1993

Blij, Joop W. de *Oorlog en Verzet in de Prinsstad 1940-1945: een overzicht van de gebeurtenissen in Delft in en rond de bezettingstijd*, De Blij, Delft, 2005

Delftsche Studenten Contactgroep en Delftsche Studentenraad. *De geschiedenis van het Delftsche Studentencontact*, Delftsche Studentenraad, 1947

Henssen, E.W.A. (red.) *Het Corps als Koninkrijk - 150 jaar Delftsch Studenten Corps* Delftsch Studenten Corps en Uitgeverij Verloren, Hilversum, 1998

Huisman-van Bergen, Annie *De vervolgd - jacht op twee Delftse studenten in 1941* Uitgeverij Boom, Amsterdam, 1999

Jong, Frida de en Hans Festen *Virgiel Vereeuwigd - 100 jaar Katholieke Studentenvereniging Sanctus Virgilius*, Reünistenvereniging Sanctus Virgilius, 1998

Lansdorp, Els en Doke Romeijn *Achter de schermen van de Technische Hogeschool Delft - het niet-wetenschappelijk personeel, herinneringen en ervaringen* Vereniging van Gepensioneerden der Technische Universiteit Delft 'Prometheus', 1988

Overige informatie

In de almanakken, annuaria en jaarboeken van de Delftse studentenverenigingen (vooral in de jaargangen 1945-1946) zijn veel verhalen over de bezettingsjaren terug te vinden. Op de verenigingen zijn exemplaren in te zien.

Het boekje 'Het Noorden' van E. van den Brand en W. Kramer (over de geschiedenis van café 'Het Noorden') is geschreven ter gelegenheid van de heropening van 'Het Noorden' op 23 oktober 1972. De digitale versie van het boekje is te vinden op www.mv.tudelft.nl/hetnoorden/geschiedenis.php

Bij de sectie Technologiedynamica & Duurzame Ontwikkeling (T&DO) van de TU Delft is de voormalige sectie Geschiedenis van de Techniek ondergebracht. De sectie beschikt over een uitgebreide bibliotheek.

Dankwoord

Deze uitgave kwam tot stand dankzij de medewerking van:
Alumnivereniging TU Delft
H.C. Blauwkuip
Gemeentearchief Delft
Peter Paul Huf
MAI Foto Archieven Amsterdam
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie
Universiteitsfonds Delft
Vereniging voor Studie- en Studentenbelangen te Delft

Lijst van medewerkers

Nasrien Agage, 14-09-1982
Ahmad Farrokh Ahmadi, 26-11-1985
Janpieter Boekestijn, 13-05-1963
Mahla Alizadeh Dehnavi, 04-11-1978
Jacob Fokkema, 21-01-1948
Tarek Ghobar, 20-02-1984
Roderick Hageman, 15-09-1965
Annette Heijn, 17-10-1982
H.J.A. Hofland, 20-07-1927
Jeroen van den Hoven, 09-12-1957
Frida de Jong, 06-01-1951
Odette Koldewey, 21-06-1954
Els Koppelman-Valk, 07-07-1953
Peter Kroes, 19-12-1950
Gabriëlle van Leeuwen, 28-11-1982
Johannes Jacobus van Loef, 08-07-1924
Geert Jan Olsder, 01-01-1944
Arjan van der Palen, 17-09-1984
Sabine Roeser, 21-09-1970
Willem Rogge, 02-07-1971
Samir J. Saberi, 14-10-1977
Maarten van der Sanden, 27-11-1968
Gert-Jan Scheurwater, 04-12-1963
Renske van Slooten, 05-12-1984
Nout Steenkamp, 20-05-1962
Coen Vermeeren, 04-11-1962
Anna Woltz, 29-12-1981

Foto: Isabelle Eshraghi, Bosnië. Amnesty International

Foto: Benedicte Kurzen, Gaza. Amnesty International

05 Herschrijvers van de geschiedenis

H.J.A. Hofland, *journalist*

09 Interviews buitenlandse studenten, *deel 1*

Anna Woltz, *schrijfster*

Tarek Ghobar: 'Mijn moeder weet niet meer wat mijn lievelingseten is'

Mahla Alizadeh Dehnavi: 'Studenten horen de toekomst van een land te zijn'

Samir J. Saberi: 'Grenzen zijn gecreëerd door mensen'

16 'Student zijn is meer dan studeeren', *deel 1*

Verslag van tour van drie studenten langs locaties en archieven

Roderick Hageman, *projectleider Verstegen & Stigter*

28 Middenwoord

Jacob Fokkema, *rector magnificus TU Delft*

33 Geschiedschrijving

Oorspronkelijke tekst uit 1947

65 Zestig jaar Studium Generale

Coen Vermeeren, *hoofd Studium Generale*

Els Koppelman, *programmamaker Studium Generale*

70 Interviews buitenlandse studenten, *deel 2*

Anna Woltz, *schrijfster*

Ahmad Farrokh Ahmadi: 'Het leven van al die kleine kinderen is verspild'

Nasrein Agage: 'Ik mis de geur van de grond als de regen komt'

80 'Student zijn is meer dan studeeren', *deel 2*

Verslag van tour van drie studenten langs locaties en archieven

Roderick Hageman, *projectleider Verstegen & Stigter*

85 De rol van ethiek en emoties in de techniek

Sabine Roeser, *universitair docent sectie Filosofie*

88 Literatuur

89 Dankwoord

© 2006 Technische Universiteit Delft

Dit boek is uitgebracht door de Directie Marketing & Communicatie in opdracht van het College van Bestuur van de Technische Universiteit Delft. Onder redactie van R. Hageman (Verstegen & Stigter culturele projecten) en W.T.H. Rogge (Directie Marketing en Communicatie) Vormgeving: Odette Koldewey, Sok visueel management Druk: Drukkerij Koenders & van Steijn

Foto omslag: Isabelle Eshraghi (Bosnië), met dank aan Amnesty International

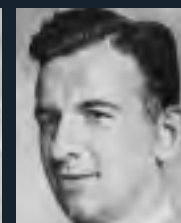
ISBN 90-902-0666-3

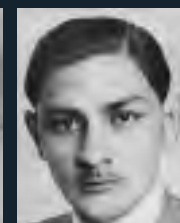
Willem Johan Koene
omgekomen in de
zomer van 1944

Menko Hendrik Huibert
Koenig gefusilleerd
18 mei 1943
te Reinauwen

Johannes Cornelis Kolff
overleden 18 april 1944
te Helzen

Roeland Anthonie
Kolléwijn overleden 8
november 1944 te Delft

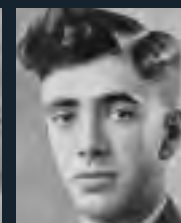
Eduard Konijn
vermist

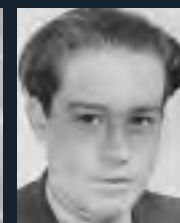
Marinus Willem Georg
Kop gefusilleerd
18 september 1944
te Brandenburg-Havel

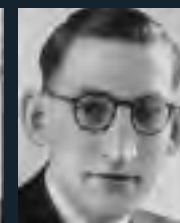
Jan Anne Kraijenhoff
van de Leur
vermist einde mei 1945

Simon Isidoor
van Kreveld
vermist

Sape Kuiper
gefusilleerd op
1 oktober 1943
te Amsterdam

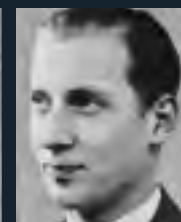
Gerrit Riemer van der
Laan overleden
2 februari 1944
te Buchenwalde

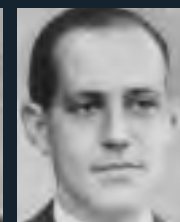
Joan Lodewijk Larive
vermist

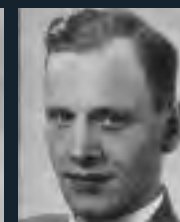
Leendert van Leeuwe
gefusilleerd 17 februari
1942 te Dyon (Fr.)

Willem Hendrik van
Leeuwen gedood
5 september 1944
te Amsterdam

Hugo van Lennep
gefusilleerd 17 februari
1945 op de
Waalddorpervlakte

Jan Luijten
overleden 28 april 1945
te Sandbostel (?)

Simon Karel Luitse
overleden 16 april 1945
te Agnesdorf (D.)

Johan Nicolaas Maas
vermist

Armandus G.H. Maassen
overleden 10 februari
1943 te Amersfoort

Frans Mangelaar
Meertens overleden
9 juni 1945
te Groningen

Menko Pieter Menalda
overleden 27 mei 1944
te Soest

Johan Coenraad Meijer
gefusilleerd
11 mei 1942

Willem Wijnand Mooy
overleden 16 februari
1943 te Londen

Gerrit Jan Muller
gefusilleerd
5 september 1944
te Vught

Annes Johan Cato van
der Nagel overleden
24 januari 1943
te Oraniëburg

Thomas Haulog Navis
overleden 22 februari
1944 te Natzweiler

Cornelis van Nes
overleden 15 november
1944 te Hamburg-
Fuhlsbüttel

Willem de Nie
gefusilleerd 30
augustus 1944 te Vught

Vilmos Obermeijer
gefusilleerd 28 oktober
1944 te Scheveingen

Willy Betty Jan Olland
gefusilleerd 17 februari
1942 te Dyon (Fr.)

Bernard Oosterbaan
overleden 25 februari
1945 te Neuengamme

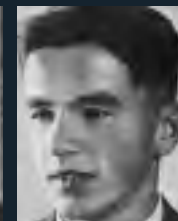
Addie Adriaan Roosa
overleden 5 mei 1944
te Arnhem

George Maarten van
Rossem overleden
6 maart 1942
te Sachsenhausen

Simon Bernard
Rudelsheim onbekende
doodsoorzaak

Pieter van Sabben
overleden 26 februari
1945 te Neuengamme

Johannes Lambertus
Sanders overleden
maart of april 1944 te
Bergen-Belsen

Willem Theodoor Pahud
gefusilleerd 18 mei
1943 te Reinawen

Ir Jan William Hendrik
Penning gefusilleerd
9 augustus 1944
te Vught

Nicolaas Roelof
Jacob Phaff
vermist

Johannes Willem van
Pienbroek gefusilleerd
20 juli 1943 te Urtecht

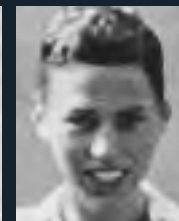
Fredrik Albert Pinke
overleden 1 maart 1945
te Wöblin (D.)

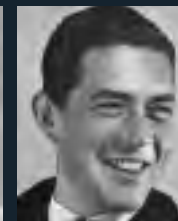
Ir Erik Cornelis Scheffer
overleden 1945
plaats onbekend

Kees Adolf Schipperus
overleden 19 maart
1945 te Buchenwalde

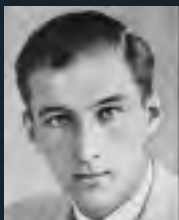
Hans Erhard Schmid
overleden 7 augustus
1945

Ewoud Sibinga Mulder
overleden half april
1945 in Duitsland

Ir Charles A.S. Thomas
overleden te
Neuengamme
29 november 1944

Charles Okke van der
Plas gefusilleerd
18 mei 1943
te Reinawen

Jan Leendert Plesman
gesneuveld
1 september 1944
te St. Omer (Belg.)

Anton Marinus Pleyte
gefusilleerd 1 oktober
1943 te Bloemendaal

Alfred Catharinus van
de Poll overleden
14 maart 1945 te
Neuengamme (D.)

Arie Pothoven
overleden 28 december
1944 te Neuengamme

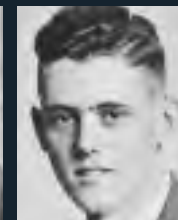
Hans Simon Thomas
gesneuveld 12 mei
1940 bij Barneveld

Johan Willem van
Slooten gefusilleerd 3
mei 1942 vermoedelijk
te Oraniënburg

Ir Lambertus Cornelis
Sloth Blaauboer
vermist

Nicolaas Smaal
overleden 17 december
1944 te Dordrecht

Adriaan Gerard Smit
gefusilleerd 18 mei
1943 te Reinawen

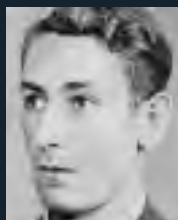
Johannes Pottinga
overleden 15 oktober
1943 te Berlijn

Herbert Prins
gefusilleerd op 7 januari
1945 te Limmen

Eduard Ellis van Raalte
gefusilleerd 18 mei
1943 te Reinawen

Leo de Raay
vermist sinds 1942

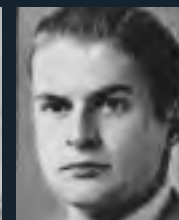
Johannes Petrus Ravelli
overleden 1943
te Braunschweig

Frederik Hendrik Starke
gesneuveld 10 mei
1940 te Ypenburg

Dagobert Stibbe
overleden te
Jawischowich
najaar 1943

Petruscanisius H.M. van
Stokkum datum als
plaats van overlijden
onbekend

Jhr J.J. Storm van
's Gravesande
gesneuveld februari
1942 in de Javazee

Rutger Stuffken
gefusilleerd 2 mei 1944
te Mauthausen

Leendert Reidsma
gefusilleerd 30 januari
1945 te Amsterdam

Jhr Ir Maarten Reuchlin
gefusilleerd
15 november 1944
te Venlo

Salomon Ricardo
vermist sinds
september 1944

Jan Jacob van
Rietschoten
gefusilleerd juli 1944

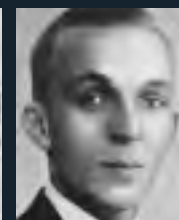
IJsbrand Roodenburg
overleden 4 december
1940 te Rotterdam

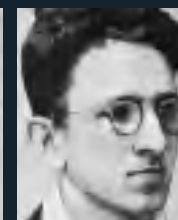
Dirk van Swaay
verongelukt
in de Noordzee
november 1941

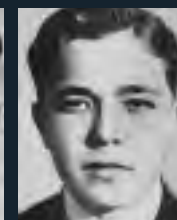
Jan Willem Cornelis
Tellegen gedood 10 mei
1940 te Wassenaar

Otto Cornelius Tichelaar
overleden februari 1945
te Neuengamme (D.)

Jan bij de Vaate
overleden 6 oktober
1943 te Bad
Freienwalde a. d. Oder

Louis Gérard de Val
gefusilleerd
4 september 1944
te Vught

Gerardus H.M. Vierling
overleden vermoedelijk
te Steinbergen, datum
onbekend

Frederik A. van Vliet
overleden 1 maart 1945
te Neuengamme

Aart Voogel
overleden 10 december
1944 te Scheweising

Marinus Willem Voogt
overleden 16 februari
1945 te Buchenwalde

Norbert André Vreede
overleden maart 1943
te Wassenaar

Robert Adolf de Vries
gefusilleerd
3 mei 1942
te Sachsenhausen

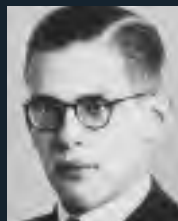
Rudolf J. de Vries
overleden
24 februari 1945
te Dachau

Leonardus Johannes
Cornelis Vuijk overleden
30 januari
1945 te Neuengamme

Antonius Coenraad
Petrus Waals
verongelukt 31 maart
1943 te Rotterdam

Petrus A.J. van der
Weegen overleden
11 januari 1944
te Braunschweig

Gerardus Martinus
Renier Werson
gefusilleerd te Vught
11 augustus 1944

René Wesselink
overleden
1 januari 1945
te Neuengamme

drs Willem Westerhof
overleden
7 september 1944
te Amsterdam

Egbert Mark Wierda
gefusilleerd
11 april 1945
te Dronrijp

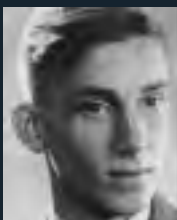
Jacob Reinder Wiersum
overleden
4 mei 1942
te Sachsenhausen

Lambertus Douwes
Wolters verongelukt
boven Engeland
16 september 1944

Jan Woltjer
gefusilleerd
3 mei 1942
te Sachsenhausen

Ernst Erik Woutman
gefusilleerd
7 januari 1945
te Limmen

Frank van Wijk
overleden
21 juli 1945
te Voorburg

Arthur Joseph Wijnans
vermist

H.J. van Zadelhoff
gefusilleerd
3 mei 1942

Johannes Zijdenbos
omgekomen
6 december 1942
te Eindhoven